

Ю Р К О С Т Е П О В И И

СМІХ КРІЗЬ СЛЬОЗИ

П О В І С Т І

ВИДАННЯ ДЕМОКРАТИЧНОГО ОБ'ЄДНАННЯ БУВШИХ РЕПРЕСОВАНИХ УКРАЇНЦІВ З-ПІД СОВЕТІВ (ДОБРУС) У США

— Філія Чикаго —

1955

Ю Р К О С Т Е П О В И И

СМІХ КРІЗЬ СЛЬОЗИ

ВІД ВИДАВЦІВ

Демократичне Об'єднання Бувших Репресованих Українців з-під Советів — організація, яка складається з українців-емігрантів з Советського Союзу, ставить своєю метою збирання з живих свідків фактів національного поневолення, соціального рабства й народобивства в Україні під советським поневоленням і розкриття перед вільним демократичним світом правдивого обличчя більшовизму.

Філія ДОБРУС-у в Чикаго виданням збірки "Сміх крізь сльози" Ю. Степового робить почин у виконанні цього шляхетного завдання нашої організації, бо вважає, що не лише маніфестації, листівки з нагоди віч і маніфестацій, але й художні твори мусять закарбувати в довготривалих документах страхітливу епоху 1933 року в Україні, яка колись увійде в історію, як найчорніша сторінка більшовицького народобивства.

Пан Ю. Степовий не тільки знаний письменник з його раніше друкованих творів ("В херсонських степах", "Зв'язкова Віра", "Син Закарпаття", "Срібна земля в огні і бурі революції" та інші), а знаний і громадсько-політичний діяч в колах української еміграції.

Його збірка "Сміх крізь сльози" містить в собі дві невеликі повісті: "Труднощі росту" і "Загадкова наречена", в яких дія відбувається на тлі кошмарного голоду в столиці України, Києві, того ж таки трагічного 1933 року.

Зазначені повісті Ю. Степового списані з живої дійсності того часу і не мають в собі найменшої фантазії, чи перебільшення фактів, а являють собою звичайні київські будні 1933 року. Для переконливості автор зберіг дійсні прізвища учасників, за винятком лише кількох, щоб не наразити порядних людей на неприємності, а всі комуністичні достойники, шахраї, пройдисвіти, що фігурують у повістях, залишені з власними іменами, щоб може колись історик заніс їх до чорних списків яничарів, зрадників і поневолювачів свого народу.

Імена деяких науковців також збережені їхні власні, але вони зовсім не відносяться до отих негативних образів, окреслених вище, а подані цілком об'єктивно, без будь-яких намірів зневажати їх, чи вихваляти.

Чикагська Філія ДОБРУС-у, видаючи збірку "Сміх крізь сльози" п. Ю. Степового, вірить, що все громадянство і спеціально членство ДОБРУС-у радо буде читати цю книгу і буде вдячне за цю працю, що п. Ю. Степовий передав, як подарунок Філії ДОБРУС-у в Чикаго. Управа щиро вдячна членам ДОБРУС-у Філії Чикаго, що щедро дали на це видання гроші, які після реалізації книжки будуть звернені. Управа Філії сподівається, що збірка знайде широкий попит серед наших читачів.

ГАЛИНА В'ЮН — Голова Філії ДОБРУС-у в Чикаго.

Т Р У Д Н О Щ І Р О С Т У

ПОСТАНОВА КИЇВСЬКОГО ОБКОМУ КП(Б)У

Стомилевими кроками маршував по Україні голод 1933 року. Він немилосердно косив чоловіків і жінок, старих і малих — усе споконвічних трударів плодючої української землі. Україна нагадувала собою суцільний цвинтар.

Град столярний Київ, насторожившись, прислухався до шматуючого душу плачу мамів і дітей, що простягали руки до прохожих і благали хоч крихту хліба. Але того не чули прохожі. Вони були німі і глухі до народних сліз і горя, бо кожний підтюпцем поспішав до свого житла з надією, що на столі лежить хоч окраець 300 грамового гливтяка та якась „баланда“ з сої.

Розкішні каштани по Фундукліївській принишли і немов прислухалися до відчайдушного плачу й стогону коналих по вулиці. Високі й стрункі тополі на Бульварі Шевченка тужно гули, затаючи похоронну мелодію над трупами. Голосно співали „Вічну пам'ять“ телефонні дроти по Брест-Литовському шосе над сконалими.

Але на Льва Марковича Орлика, голову обласної філії РАТАУ, аж ніяк це не діяло, бо він сидів собі у своєму затишному кабінеті, попивав пахучу „торгсінівську“ каву (мабуть Боне-кафе, тоді ми ще на цьому не розумілися, бо крім зварених вишневих дубців, тоді ще ні про які напої не мали поняття) і заїдав бутербродами, товсто намащеними маслом і паюсною ікрою. Перед ним ціла купа свіжих газет нічного випуску. Він недбало переглядає заголовки, смакує над окремими з них, а іноді й захоплено вигукує вголос: „Молодці хлопці! Добре роблять! Нещадно торощать клясового ворога, що не хоче чесно працювати в колгоспах. Ковтунюк молодчина. Чудово робить в Переяслівському районі, що сам особисто щоранку виганяє на поле й пухлих. Інакше не перебороти труднощів росту.“

— І ото таки голова у Миколи Несторовича, не гірше Павла Петровича, — міркував уголос Орлик, — то ж таки винести історичну постанову про надіслання спеціальних уповноважених Обкому партії на ліквідацію прориву до кожного району не проста собі справа, а дуже серйозна і розумна. Чудову голову має тов. Демченко, — продовжував голосно міркувати голова РАТАУ, — бо як же інакше можна викорчувати петлюрівське охвістя, як не силою, не залізною більшовицькою розправою. Недарма ж тов. Ленін учив нас, що: „Диктатура пролетаріату є кривава і безкровна, адміністративна і педагогічна боротьба“... Ото ж Микола Несторович, напевне, добре простудіював Леніна.

Приємні міркування Орлика над свіжими газетами і за пахучою кавою перервав упевнений стук у двері. Слідом за стуком розчинилися фільончасті двері кабінету і між порт'єрами в турецькому стилі, що звисали над дверима, показалася постать невеличкого худорлявого Івана Якимовича Клепки, інструктора сектора преси Київського Обкому

Клепки, інструктора сектору преси Київського Обкому Іван Якимович, худорлявий хлопчина, з великим пасмом рудого волосся, що звисало через увесь блаженський плаский лоб, з величезною течкою лєнінградської шкіри, в захисного кольору старенькому галіфе, в такого самого кольору розстебнутій на три гудзики сорочці — типовий стиль одягу партійних працівників — підійшов до самого столу начальника, гупнув важку течку на стіл, а потім гупнув і сам у крісло і аж тоді промовив: „Здоров начальство! Як жисть молодая?“

Орлик аж тепер підвів голову, посміхнувся підлесливо до начальства з Обкому, похляпав Клепку по плечах і промовив:

— А я оце, брате, все не можу надивуватися постановою Обкому партії, дивуюся спритності розуму Миколи Несторовича. І яка тільки світла в нього голова! Просто ціла палата розуму!

— А я приніс тобі нову постанову. Далеко важливішу і мудрішу, — перервав його Іван Якимович.

Він розстебнув солідні подвійні замки течки і дістав

папір у синій обкладинці. Орлик поквапливо схопив новину, розгорнув обкладинку і почав читати вголос.

Зовсім таємно.

**Постанова Київського Обкому КП(б)У від 25. 5. 1933 р.
м. Київ. Опитом.**

У зв'язку з приїздом до Києва прем'єра французького уряду Ерію Київський Обком КП(б)У ухвалює: доручити секретареві комфракції Міської Ради тов. Ємцову вжити таких заходів:

1. Мобілізувати весь гужовий і автотранспорт міста і протягом 24-х годин очистити вулиці міста від ледарів і саботажників, які не хочуть працювати в колгоспах, а шукають по містах легкої поживи.

2. Директорові швацької фабрики ім. Рози Люксембург доставити в розорядження адмінвідділу потрібну кількість спецвок і фартухів для двірників міста (кількість за заявкою адмінвідділу). Крім того доставити також у розпорядження тов. Орлика потрібну кількість нових убрань, капелюхів, краваток і сорочок (кількість згідно з заявкою тов. Орлика).

3. Промартілі „Червоний жестяник“ приготувати потрібну кількість нагрудних знаків — номерів з найкращої бляхи для двірників (заявка адмінвідділу).

4. Zobов'язати директора взуттєвої фабрики ім. Ласточкина-Смірнова видати в розпорядження адмінвідділу потрібну кількість чоловічого взуття для двірників, а в розпорядження тов. Орлика чоловічого й жіночого (згідно з заявою тов. Пузіна і тов. Орлика).

5. Доручити начальникові адмінвідділу вислати на кожен вулицю наряд міліції, для пильнування за наведенням порядку на вулицях та стеження за двірниками, щоб були належно одягнуті і кожний був на своєму місці.

6. Zobов'язати директора лісонасадження та озеленення міста вночі під 28 травня, відповідно удекорувати пристанційний майдан (насадити сосновий парк), так само належно удекорувати маршрут слідування Ерію (Комінтерну-Бульвар-Франка-Леніна-Хрещатик і К. Маркса до готелю „Континенталь“).

7. Доручити тов. Л. М. Орликові підібрати відповідну бригаду людей і негайно виїхати до колгоспу ім. Будьонного в Броварях, щоб підготувати його для показу Еріо.

Технічну сторону виконання постанови і доведення до відома всіх дотичних осіб доручити тов. І. Я. Клепці, інструкторові преси Обкому КП(б)У.

Постанову підписав секретар Київського Обкому
КП(б)У М. Н. Демченко

З оригіналом згідно: А. Коваленко.“

Закінчивши читати постанову, голова філії РАТАУ поклав її на стіл, а запитальний зір повернув убік Івана Якимовича Клепки.

— Так отож, Лево Марковичу, — поважним голосом заговорив Клепка, розлігшись у кріслі, — нема чого гаяти часу, а негайно подзвони додому, щоб тобі принесли потрібне в дорогу і бувай здоров, бо за півгодини під’їде авто. Понятно?

— Понянто, то понятно, але не все. Де ж та бригада, про яку мова йде в постанові? Як і що робити? І на коли мусить бути все приготовано?

— З тобою поїде Стасик Заремба, він же буде тобі коресподентом і перекладачем. Він непогано знає французьку мову. Завтра привезуть одяг і взуття. Приїде кілька перукарів, щоб поголити та постригти колгоспників. Тобі ж до цього всього треба буде провести відповідну підготовочку. Спочатку підготувати актив, а потім уже винести справу на загальні збори. Підготовку вести в такому розрізі: сказати людям, що приїжджає бригада кінорежисерів з Одеси для фільмування заможного і щасливого життя колгоспників, а для того, мовляв, усе те й робиться, що колгоспники виконуватимуть роль артистів. Ясно?

— Все ясно, — ствердив начальник РАТАУ, — постановва є постановою і треба її, звичайно, виконувати.

— Тож, Лево Марковичу, на те ми й більшовики, щоб переборювати будь-які труднощі. ”Нема таких фортець, щоб їх не подолали більшовики“, — говорив тов. Сталін.

II. КОЛГОСНЕ НАЧАЛЬСТВО ЗАСКОЧЕНЕ

У колгоспній канцелярії пахло перегаром прілої прилуцької махорки з найтоншим папером, з органу „українського парламенту“ „Вісті“, бо ця газета була найпопулярнішою серед колгоспників, вона друкувалася на тоншому папері, як московські газети, і тому селяни буквально полювали за нею: вони викрадали її з кабінетів голів сільрад, колгоспних канцелярій і залюбки її курили.

Попід лавками, а особливо біля порога, горами лежали недокурки після вчорашньої наради бригадирів і ланкових. У правому куті незграбний столик з необтесаних дощок, над столиком на облупленій стіні лукавий погляд Леніна, а в другому куті трошки кращий столик колгоспного рахівника, навіть з якимись примітивними з фанери шуфлядами, а на стіні над цим столом суворий і невблаганий погляд першого учня Леніна, „найгеніяльнішого батька Сталіна.“ Бо воно вже так водиться в Советах: що вище начальство, то більший „вождь“ над його столом.

Іван Семенович Передерій, голова колгоспу, переглядає кричущі заголовки газет і все шукає серед безлічі страшних шапок: „Розтрощити петлюрівсько-куркульський саботаж в колгоспі ім. Леніна“; „Покінчити раз назавжди з ворожими недобитками в колгоспі ім. Сталіна“; „Витравити петлюрівських гадів з їхніх осикових гнізд в колгоспі ім. Ворошилова“; „Смерть буржуазно-націоналістичній наволочі в колгоспі ім. Кагановича, чи не знайде бува ненароком колгоспу ім.Будьонного. В його очах світ туманиться, як тільки забачить літеру „Б“.

А Микола Пилипович Шамрай, рахівник колгоспу, уткнувся в папери, і все щось кидає на рахівниці, потім знову перегортає папери і знову кидає дерев'яну кісточку по слизкій дротині, то вліво, то вправо. Кісточки весело витанцювують по дротинках, але рахівник щось невесело хмуриться, чуває потилицю і знову переглядає щось у великих теках паперу, а потім підводить голову і звертається до Передерія:

— Як оце розуміти, Іване Семеновичу, померло від виснаження? Це значить від голоду?

— Ти що? З глузду з'їхав, Миколо Пилиповичу? Ти що за дурниці плетеш? Про який ти голод говориш? Невже ти не читав останніх постанов ЦК КП(б)У, що наша країна шаленими кроками йде від перемоги до перемоги, що колись відстала хліборобська Україна перетворилася під мудрим керівництвом тов. Сталіна в квітучу країну, що Україна при допомозі великого російського народу перетворилася в найквітучішу республіку непереможного ССРСР, але що разом з тим величезним піднесенням ми переживаємо труднощі росту, розумієш? А ти, дурню, про якийсь голод верзеш, що то чоловік — не читає преси і не знає, що діється в світі, а живе лише підшептами куркулів: голод, голод... Ти ще десь ляпни...

— То що, може тоді так і писати у цій рубриці звіту, що померло стільки — то й стільки — то від труднощів росту?

— Якщо ти ще довше будеш політикувати, дурню ти нетесаний, то я не подивлюся, що ти мій старий приятель, а відправлю туди, де Макар телята пасе, — уже зовсім сердито гримнув голова колгоспу, — ти не забувай, що я кандидат партії і голова колгоспу, я не дозволю, щоб у моїй присутності розводили контрреволюційну пропаганду, чуєш? Ти ото пиши так, як там вимагається. Зрозумів?

Їхню розмову перервав Ткачов, парторг колгоспу, який зайшов до канцелярії помітно схвильований і навіть, не привітавшись ні до кого, сів біля голови й почав:

Маю важливу телеграму з Обкому, — і показав рукою на рахівника.

Передерій зробив маленьку павзу, а потім до рахівника:

— Миколо Пилиповичу, а сходи, будь ласка, на стайню та запитай конюхів, скільки коней сьогодні не вийшло в поле?

Рахівник зрозумів, що він тут зайвий і негайно вийшов. Парторг розгорнув телеграму і почав читати вголос: Колгосп ім. Будьонного, Броварі, тов. Ткачову. Таємно. Приготуйте лазню чоловік на 150. Будьте готові зустрі-

ти Ерію. Бригада для підготовки колгоспу виїжджає сьогодні.
Микола Демченко. Київ, Обком.

— Ерія! — протягнув Передерій; що ж то воно таке за Ерія, що має таку свиту, аж 150 чоловік.

— А при чому тут свита в 150 чоловік? — незадоволено зауважив парторг.

— Та як при чому? Невже ти не розумієш, тов. Ткачов, що треба скупати 150 чоловіка, т. б., значить така свита їде з тією Ерлією.

— Ну ти й сказонув, тов. Передерій! Що ж якби й справді була потреба скупати людей, то що, на твою думку, в Києві нема лазень, що оце їхатимуть аж у твої Броварі купатися?

— Воно то, канешно, в Києві лазні є, але хіба ж ти не знаєш, що в містах тепер суцужно з паливом, воно ж ото труднощі росту, то може й справді нема чим натопити лазень в Києві і Микола Несторович вирішили, нехай, мовляв, поїдуть до Броварів, це недалеко, а там реб'ята зделаютъ.

— Бачиш, якби знати, що воно таке Ерію, то можна було б додуматися, а так ми будемо переливати з порожнього в пуге і ні до чого не дійдемо.

У цей момент повернувся рахівник колгоспу і доповів, що на стайні залишилося п'ятнадцятеро коней виснажених, які не могли вийти в поле.

— Біда хлопці! — взявшись за голову, промовив Ткачов, — п'ятнадцятеро коней! Та це ж майже половина наявного тягла в колгоспі.

— То ще невелика біда, що худоба, — зауважив рахівник, — а от людей тільки 25% на полі, а решта лежать пухлі, як колоди, — ото лихо!

— Не мели дурниці, пухлі, пухлі, — сердито перервав Передерій, — ледарі та саботажники, що не хочуть працювати в колгоспі, а ти знову мені пухлі. Я вже тобі говорив, щоб ти трохи язика прикусив.

— Та воно, канешно, ледарі і саботажники, бо не працюють, — винувато поправився рахівник і улесливо поглянув на парторга, а той знизав сердитим поглядом його з ніг до голови.

— Слухай, Передерій! — стишеним голосом заговорив Ткачов майже над вухо до голови колгоспу, — а може він щось нам допоможе, чи як ти скажеш, йому можна довіритися?

— Певно! Він свій чоловік, а тільки в нього іноді бувають політичні заскоки, бо він не дуже розуміється на генеральній лінії партії, а справді він не є шкідливий чолов'яга.

— Слухайте, тов. Шамрай! — заговорив лагідним голосом парторг, — ми ось маємо одну трудність, може ви нам допоможете, ось телеграма, якої ми не можемо зрозуміти, — він показав рахівникові телеграму.

Шамрай перечитав дуже уважно телеграму, повернув її догори дригом і потім повернувся до сонячного вікна і почав просвічувати її на сонце, вдивляючись в кожну літеру, так ніби це щось допомагало в розшифруванні її. Потім подав її парторгові і поважним голосом почав:

— Все ясно, і нема чого тут ламати голову, — багато-значно ствердив рахівник.

— Як ясно? Що? — один перед другим парторг і голова запитали.

— Найперше треба зрозуміти, що то значить Ерію, а тоді вже можна й далі розшифровувати.

— Спасибі твоєму батькові, Миколо Пилиповичу! — насмішкувато відповів Передерій. — Отож і ціла вакханалія з тією Ерлією, що не знаємо, хто вона така, — я кажу тов. Ткачову, що це мабуть якась представниця від ЦК ВКП(б), бо я щось пригадую собі десь я читав у газеті, що на з'їзді колгоспниць-ударниць якась Ерля виступала і її привітав сам тов. Сталін, а тепер може вона вже працює десь у ЦК.

— Ні, ні, Іване Семеновичу, це, поперше, не вона, а він, і то ніяке не прізвище, а це скорочена назва установи.

— О-о! — втрутився парторг. Ви маєте рацію!

— Отож, — підбадьорений словами парторга продовжував рахівник, — Ерію то значить Електро-радіо-інженерний отдел. Цей відділ провадить будівництво електростанції біля Дарниці, куди ми щоденно надсилали колись по 40 людей на працю, а останнім часом, коли так розвинулися труд-

нощі росту, що більшість людей не можуть рухатися, бо пухлі від голоду, то ми не посилаємо.

— Ти мені знову, дурню, про пухлі, пухлі! — закричав несамовито голова колгоспу.

— Звиняюся, коли люди не можуть рухатися від труднощів росту, — поправився рахівник, — то оце ми, напевне, матимемо клопіт тепер за ненадсилку людей на будівництво, ото мабуть і їдуть представники від цієї організації до нас з Москви.

— Одначе, хоч ви й розумно говорите, тов. Шамрай, — поправив його парторг, — але в цьому є одне „але“. Якби це була скорочена назва установи, то все було б написано великими літерами, а тут бачите, що тільки перша літера велика, значить це таки назва людини, а не установи.

На цьому обидва співбесідники парторга попеклися і мовчки поопускали голови в глибокому роздумуванні.

— Ану, Миколо Пилиповичу, погукай діда Штанька! — перервав неприємну мовчанку голова колгоспу. — Він завжди риється по газетах і дуже знаючий чоловік, може він нам допоможе.

Рахівник швиденько вискочив, і зразу ж за ним зайшов дід Штанько, колгоспний сторож. Дід став біля порога і м'яв у руках свого старого кашкета, мабуть, ще часів русько-японської війни, бо в нього вся околиця була посічена міллю, канти давно вилиняли, від козирка лише місце вистрьопане лишилося.

— А йдїть но, діду, ближче сюди, — почав парторг, — ви, дедушка, завжди риєтесь отам, у газетах, чи не траплялося вам прїзвище Ерлія?

Дідусь задумався, а потім, ніби щось пригадавши, відповів упевнено:

— Ні! Такого прїзвища нема! — рішуче ствердив старий, — а що таке? Чому це вас заїнтересувало таке прїзвище?

— Та тут ось маємо телеграму і не можемо докумекати, у чому справа?

— Ану лишень дайте її сюди. Може я розкумекаю. — Він дістав з бокової кишені окуляри і, надівши на праве ву-

хо гачок, почав приторочувати мотузку на ліве, бо окуляри так само, як і кашкет, були ще часів Миколи II.: все потовчене, позв'язуване мотузками, позліплюване.

Дідусь почав читати по-складах: при... приго... приготуйте... ла... лазню... го... гото... готові... Е., Ерр... Еріо...

— Умгу... Ерріо... Пойнятно, — щось роздумуючи, дідусь кілька разів багатозначно повторював слово "Еріо".

А що, що? — Що ви думаєте Еріо? — навперебій всі троє кинулися до діда.

— Не думаю, а знаю, що це все значить, — ствердив старий.—А тепер послухайте мене дурного.—І дід почав:— Колись на княжому престолі в Києві сиділа княгиня, здається, коли мені пам'ять не зраджує, Ольга, а її чоловіка та замордувало сусідне плем'я, з яким він воював.

Отож княгиня й вирішила помститися за свого чоловіка. Коли це плем'я прислало до княгині своїх представників на переговори, то вона наказала своїм слугам натопити лазню, а представникам сказала, що прийме їх тільки тоді, коли вони помиються. Ті погодилися. Слуги впустили їх до лазні, а потім усе щільно позамикали і післанці там видушилися до ноги. Отаке саме чекає й нас усіх з вами. Еріо, то є начальник Київського НКВД. У нас же в колгоспі пляни прополювання буряків не виконуються, кузька безкарно гуляє по бурякових плантаціях, люди, як дрова, лежать пухлі, а що ж ви думаєте? Державні органи про це не знають? Думаєте, що це так собі жарти? А тов. Йосиф Віссаріонович Сталін, що сказали? Га? А вони сказали: "Жити стало краще, жити стало веселіше". А де ж воно в герця веселіше? Ото вам і капець буде всім.

Їхню розмову перервав стук у двері, а слідом за цим улетів до канцелярії директор місцевого готелю, Любарський. Він відкликав на бік парторга і щось пошепчки йому з поспіхом розповів. Ткачов помітно змінився на обличчі. Він попросив усіх вийти, а залишитися тільки голові. А коли ті вийшли, він до Любарського промовив:

— Ану давайте сюди її пашпорта, що це за таке лихо звалилося на нашу голову.

— А що таке, тов. Ткачов? Що сталося?

— Ері... Еріадна... Еріадна Смірр.. Смірнова, — випалив парторг. Оце вам і все тепер ясно, хлопці, що то за Ерію. Ну, все. Тепер ми пропали, як собака в ярмарку. Це ж вона тут уже два тижні сидить і все бере на олівець. Вона, напевне, уже все знає, що в нас робиться. У колгоспній коморі великі недостачі продуктів, пляни колгоспних робіт жахливо відстають, деякі наші хлопці розбазарюють колгоспне майно, а ми їм потураємо, бо і в самих рильце в пушку. Ото й будемо пам'ятати Ерію до нових віників.

— А в чому справа? — заговорив, нарешті, Любарський, який весь час мовчав, а тільки слухав розпач парторга, — я нічого не розумію?

— Слухайте сюди, товариші, — озирнувшись, продовжував парторг, — ми тут всі свої люди, комуністи, ми гуртом мусимо шукати виходу з ситуації, що склалася в нас.

Він докладно поінформував Любарського про телеграму з Обкому, а Передерія про те, що в готелі вже два тижні сидить якась невідома Еріадна Смірнова, їсть, п'є й нічого не платить. А коли Любарський запропонував їй розрахуватися, то вона відкрила кутик жекета, показала цілу купу орденів на блюзі і так крикнула на нього, що бідний Любарський і не рішився більше вимагати розрахунку. Вона з криком відповіла, що за неї розрахується ЦК. Ото ж Любарський після того захопив її паспорт і щодуху сюди.

— Оце так дійсно напасть. Але що ж мені тепер робити? — зовсім прибитим голосом запитав голова колгоспу. — Я ж писав комірникові, щоб він видав для готелю 20 кілограмів сала, алеж готель його не бачив. Так само дві тонни муки виписано на аванси колгоспникам, а вона ж, ви обидва добре знаєте, куди пішла. Про все це вона напевно давно вже довідалася. Оце так номер буде! Дійсно Ерія! — розпачливо розвів руками Передерій і опустився ледве живий на ослін, що стояв обабіч його.

— Чекай, тов. Передерій! — заспокоював його парторг, — ще зовсім не так страшно, як ти собі намалював, ми ще цю справу обробимо так, що й комар носа не підточить, — а потім звернувся до директора готелю:

— Ти кажеш, що вона п'є?

— Не чарками, а склянками. Я ж тобі казав, що пода-

дуть їй вечерю, а вона, зараза, не починає їсти. Офіціантка й питає: "А що ви ще, товаришко, хотіли?" — "Подать командировочний!" — кричить до дівчини.

— Так отож, тов. Любарський, треба її добре почастувати найкращими коньяками, які тільки ти маєш, а потім, як уже вона буде в доброму настрої, запропонувати доброго хабарця. Чуєш, тов. Любарський, на лапу їй! Як там у коморі, тов. Передерій? Ще знайдеться кілограмів десятків сальця, кілограмів двадцять білої муки і ще дещо?

— Та воно, канєшно, знайдеться, але я ж уже казав, що й так там стільки вже тих розписок.

— То не страшно! Однаково, коли вже дійсно прогоримо, що за 20 кілограмів відповідати, що за 40. Двадцять, чи десять кілограмів не врятують, коли прийде загибель, а тепер врятувати ситуацію можуть. Пиши наряд тов. Любарському на 10 кілограмів сала, 10 кілограмів олії і 20 кілограмів білої муки.

— А не мало буде, тов. Ткачов? — зауважив директор готелю.

— Ні, ні, тов. Любарський. Якщо буде мало, то щось додаси з комори готелю, а тоді порахуємося пізніше. Давай! Действуй! І то не можна гаяти часу, а треба якнайшвидше діяти.

Любарський узяв наряди від голови колгоспу і пішов.

— Ну, то ж таки й каналія, оцей Любарський. Бачиш, тут таке лихо, а він ще й тут хоче щось вирвати для себе. А скільки він уже вирвав..., — зовсім плаксивим голосом зауважив голова колгоспу.

— Ну, Іване Семеновичу, якщо добре закінчиться з цією злополучною Ерією, тоді візьмемося за пасіку, — потираючи руки, бігав по канцелярії парторг, — я вже домовився в Києві з своїми хлопцями з міськторгу, вони можуть нам відпустити будівельні матеріяли під мед, бо треба ж уже якось цієї весни закінчити тобі хату, чого ж вона буде світити ребрами? Та й мені треба розрахуватися за ту халупу в Китаєві, що я вже цілий рік не можу закінчити, а жінка аж реве, та не хоче більше сидіти в оцій западні, вічно гризе голову. Давай і давай до Китаєва! Там воно, знаєш, все таки курортна місцевість, якось веселіше, а вона в мене при-

викла жити в Криму, то все її тягне курорт, музика, танго, фокстроти. А Броварі, знаєш, село та й годі. Інакша справа — тобі. Ти все життя в селі...

— Та аби ж таки дав Бог, щоб пронесло нас з тією Ерією...

— Пронесе, не журись! Все буде гаразд! — ствердив парторг. У цей час на стіні задеренчав телефон. Ткачов узяв слухавку.

— Парторг колгоспу ім. Будьонного слухає! Любарський? Ага!.. Добре!.. Виходжу!.. За яких десять хвилин буде. Чомусь кличе мене Любарський до себе. Напевне діло йде добре, бо настрої має веселий наш шеф готелю. Ну й бестія отой Любарський! Він справу обробить. Пішов! Бувай здоров!

Коли голова колгоспу лишився на самоті, до канцелярії повернувся рахівник і колгоспний сторож, дід Штанько.

— То я оце все думав про ту Ерію, — почав Штанько.

— Нічого вже не треба думати, діду, все ясно, — перервав його Передерій.

— Так що ж будемо робити з тим звітом, Іване Семеновичу? — заговорив зовсім на іншу тему рахівник, помітивши, що голова колгоспу вже не має більше наміру говорити за ту якусь Ерію.

Дід Штанько теж побачив, що його порадами більше тут не цікавляться, вийшов на ганок канцелярії і примостився проти сонця з газетою "Правда" в руках. До нього підійшов конюх, що прийшов до канцелярії в якихось справах, але перше, ніж заходити до колгоспного начальства, то майже всі відвідувачі раніше заходили до діда Штанька, інформувалися про останні новини в правлячих сферах колгоспу ім. Будьонного, про настрої колгоспних "вождів", а потім лише після вичерпуючих інформацій діда, рішались заходити до їх величності тов. Передерія, чи тов. Ткачова або взагалі не заходили в цей день, залежно від настроїв колгоспного начальства.

На цей раз колгоспний конюх рішив не заходити, хоча й мав дуже пильну справу: в колгоспі понад 50% коней лежали виснаженими і не могли виходити в поле, бо стріху з колгоспної стодоли вже чисто всю обдерли і вигодували кіньми,

надалі не було ніякої перспективи, бо вже всю солому з покрівель поздирали. Одначе дід Штанько не радив конюхові тепер заходити до начальства, бо воно сьогодні дуже стурбоване якоюсь Ерією і тому ліпше вичекати з кормом для коней ще якийсь день, ніж наражувати себе на неприємність, а тим паче й самому конюхові вже більша охота була піти десь у "терен" колгоспу і поінформувати цікавих Іванів Івановичів та Степанів Степановичів про останні новини з якоюсь таємничою Ерлією, що наробила стільки клопоту сільським "володарям".

Тим часом парторг повертався з готелю в дуже піднесеному настрої. Він не обійшов і діда Штанька. Зупинився на пару хвилин на ганку. Запитав про щось старого, а потім швидким кроком попрямував просто до канцелярії. Дід помітив, що тов. Ткачов напідпитку і дуже в гарному настрої.

— Усе добре, товариші! — заявив парторг в канцелярії, треба лише буде ще дещо виписати для тов. Любарського. Вона, виходить, "дівчина своя в доску". Ми добре випили, закусили, а потім Любарський і почав: що, мовляв, ви товаришко, теж маєте родину і, що, мовляв, вашій родині також придалося б і сало і біла мука в місті, а в нас його хоч греблю гати в колгоспі. Ми б, мовляв, хотіли вам віддячити за ваше ставлення до нас, за те, що ви нас відвідали в такій провінції, що допомогли нам своїми порадами тощо.

Вона охоче на все погодилася і вже Любарського кучер все спакував та повіз десь на станцію, щоб здати до багажу, а вона сама теж сьогодні від'їжджає нічним потягом на Воронеж, бо, каже, що й так дуже затрималася в нашому колгоспі, а має ще до дідька справ у Воронежі. Знаєте, представник ЦК! То, брате, не жарт. А як показала нам свій бльокнот! І чого тільки там нема! Ми з Любарським тільки охали та ахали. І про подохлих коней записано, а куди комбікорм пішов, одержаний з Облземвідділу, то вже все до тонкощів зафіксовано. Хто і коли вивозив і куди здавав. Як поділилися грішми ви, тов. Передерій. Про сало, виписане для готелю і про білу муку також все, як на долоні у тому бльокноті зазначено. Дуже добрим закінчилося, товариші! І це тільки Любарському треба дякувати.

— Приїхали! Приїхали! — не своїм голосом закричав дід

Штанько, розчинивши двері до канцелярії. — Ціла свита приїхала та все якись поважні люди. А видно головний з чорною бородою і в великих очках.

В цей час на подвір'ї почувся сигнал сирени. Всі з канцелярії вийшли назустріч високим гостям із столиці.

III. ВСІ ПХАЮТЬСЯ В АРТИСТИ

Пізно ввечорі в кабінеті голови Броварівської сільради проходило бурхливе засідання партійного активу. Засідання було цілком таємне. Представник з Києва тов. Орлик інформував зібраних про скорий приїзд до колгоспу прем'єра Франції Еріо, який приїхав до СРСР із спеціальною візитою, щоб ствердити, що в СРСР життя стоїть на найкращому рівні, що крик буржуазної капіталістичної преси про голод в Советському Союзі є не чим іншим, як вигадкою капіталістичних акул, щоб посіяти на Заході недовір'я до пролетарської держави, щоб скомпромітувати "саціалістическое атечество" в очах світового пролетаріату.

Представник з Києва викрикував, погрожував "відсталим споживацьким настроєм" серед деякої частини навіть комуністів, які не розуміють часто труднощів нашого грандіозного росту, які іноді піддаються нашептам куркульських недобитків і сіють паніку, зневіру в побудову соціалізму в одній країні, що вони тим самим потурають залишкам троцькізму, що вони ллють воду на млин буржуазії. І ще багаторо дечого говорив, а закінчив словами: "Тов. Сталін цілком слушно схарактеризував цю ідеологію, як залишки капіталістичних пережитків у свідомості людей. Слова тов. Сталіна: "Жити стало краще, жити стало веселіше, а коли весело живеться, то й робота спориться", є саме тепер як ніколи, на часі, бо ми дійсно тепер вступили в таку фазу побудови соціалізму, що жити стало найкраще!"

По інформації забирали слово місцеві комуністи. Нещадно критикували, громили декого з комуністів колгоспу ім. Будьонного за "споживацькі настрої", обіцяли якнайліпше підготуватися до приїзду представника буржуазного Заходу, вносили пропозиції про виключення з партії деяких "відсталих" комуністів. Однак партторг, тов. Ткачов, тут же

заперечив подібні пропозиції і засудив, що вони не відповідають саме сучасному станові, бо головне тепер не розпалювати ворожнечі серед місцевих людей, а навпаки, треба все злагіднювати, а всю увагу зосередити на кращій підготовці колгоспу для показу високому гостеві з далекого Заходу.

Зрештою, по вичерпанні дискусії схвалено плян підготовки колгоспу, в якому стояло першим пунктом: завтра відложити працю на полі, а зранку ж десь коло дев'ятої години провести загальні збори колгоспників з питанням приїзду "бригади кінорежисерів з Одеси для фотографування замощнього колгоспного життя". Тут же ухвалено винагороду для учасників фільму по два додаткових трудовні, по три літри маслянки, по два кілограми сої тощо.

Усі розійшлися по хатах до завтрішнього ранку. В сільраді залишився представник з Києва, парторг колгоспу і голова колгоспу, яких тов. Орлик ганив за зловживання в колгоспі, виявлене під час дискусії. В цей час заскочив до сільради післанець від Любарського, якого чомусь не було на нараді і, засапавшись, повідомив парторга таке: "Тов. Любарський послали мене сказати вам, що та тьотя покрала простирадла в готелі, ковдри, наволочки і втекла. Вони просили, щоб ви подзвонили в міліцію".

— Що той хлопчик хоче? — запитався представник з Києва, який не міг вичути розмови, але тільки бачив хвилювання парторга та хлопчика, що поспіхом біля дверей щось розповідав парторгові.

— Та знову пропало четверо коней на стайні від виснаження, — помітно стримуючи переляк, відповів Ткачов.

— Ну гаразд, "ранок мудріший вечора", каже народна мудрість, підемо вже й ми спати, а завтра до праці! — сказав Орлик.

Ніч в колгоспі ім. Будьонного пройшла спокійно. Броварі спали мертвецьким сном. Нікому навіть з колгоспників і не снилося, що ранок їх зустріне чудовими убраннями, з фетровими капелюхами, модерними черевиками і в'язаними краватками з різними крапками.

Лише парторг Ткачов довго не міг заснути: він передумав справу аферистки Смірної, що так спритно обдурила їх усіх, нарікав на Любарського, сварився сам на себе, об-

мірковував, як вийти з цієї прикрої ситуації як для нього, так і для його колег. Зрештою, перед світом задрімав, а як тільки почало на світ благословитися, він перемучений, виснажений від безсоння, сидів уже в колгоспній канцелярії і наказував післанцям збирати людей на дев'яту годину. Художники малювали плякати, писали оголошення, розмальовували реклями до приїзду "кінорежисерів", закликали колгоспників якнайчисельніше взяти участь у фільмуванні.

Годинникова стрілка в канцелярії показувала тільки 8.30, а народ, як плав, плів до колгоспної канцелярії. Зупинялися біля крикливих реклям, оголошень, обговорювали приємне повідомлення, особливо цікавили їх нагороди для "артистів", цікавили нові вовняні убрання, черевики, а менше, звичайно, краватки і фетрові капелюхи.

Рівно о дев'ятій годині парторг Ткачов відкрив збори, надавши слово представникові з Києва тов. Орликові.

— Товариші колгоспники і колгоспниці! — почав піднесеним голосом товариш представник, — капіталістичні гідри всього світу в ненависті до нашої соціалістичної батьківщини ллють найбільший бруд на нашу молоду державу, вони розпускають найфантастичніші брехні про нашу квітучу республіку. Їм не дає спати наш величезний розквіт будови соціалізму, наші колосальні досягнення їм ріжуть очі і тому вони, світові агенти уолстріту, ведуть скажену пропаганду і сіють брехню, що ніби в нашій країні панує голод, холод і нужда.

Цим самим вони намагаються відвернути увагу світового пролетаріату від нужди, безправ'я і невимовних страждань наших братів-робітників у капіталістичних державах. Подивімося, товариші, що робиться за кордоном — там люди пухнуть з голоду, там робітники валяються на бруках обірвані, нужденні, посинілі від недоїдання і виснаження. Доказом цього є Медісон Евеню в серці світової індустрії Чикаго, яка завалена нещасними нашими братами по класу. Не краще видовище можна побачити в найбільшому світовому місті прославленому городі "Жовтого диявола" Нью-Йорку на Другій Евеню, де так само нещасні трудівники стоять з протягнутими руками і благають милостини, але їх не чують сильні світу того.

І так можна б було без кінця наводити приклади страждань наших братів-робітників за кордоном, але досить і цього, щоб ви, шановні товариші, переконалися в стражданнях трудового народу за кордоном і щоб краще оцінили наше життя, життя вільних серед вільних, життя заможне і квітуче, яке нам принесла комуністична партія на чолі з великим будівничим тов. Сталіном.

Але мало того, товариші, що ми самі тішимося квітучим і заможним життям. Треба, щоб про наше щасливе життя цілий світ знав, треба, щоб почули наш голос і побачили наше життя й наші брати з Медісон Евеню далекого Чикаго, щоб почули наш голос наші страждущі брати з Другої Евеню в Нью-Йорку.

А для цього, як ви вже напевне читали оголошення біля канцелярії, у вашому колгоспі буде фільмуватися заможне життя, для чого з Одеси прибуває бригада кінорежисерів. Ми кличемо всіх свідомих колгоспників і колгоспниць найактивніше відгукнутися на цю подію широким зголошенням в артисти, щоб повністю виконати і перевиконати наші завдання в продукції кінофільмів про наше життя, щоб заткнути пельку різним закордонним горлачам. Нехай живе наш великий організатор і надхненник советської кінематографії, нехай живе найбільший режисер світового комунізму товариш Сталін! Ура, товариші! Ура!

Але, як видно, промова товариша представника не дуже то справила сильне враження на слухачів, бо аплодувала лише президія та пара активістів-комуністів, що сиділи на перших лавках, решта колгоспників і колгоспниць сприйняла промову і заклик оратора дуже зрівноважено й спокійно, без будь-якого ентузіазму. Та й тяжко було вимагати від них якогось ентузіазму, бо всі присутні були напівтрупами: пухлі, виснажені, замучені, крім, розуміється, верхівки, що керувала селом, яка не відчувала ніяких "труднощів росту".

Керуючий зборами парторг Ткачов дав маленьке пояснення, що, мовляв, може люди добре не зрозуміли товариша представника, що йдеться головним чином про участь у фільмуванні, ще раз нагадав про винагороду учасникам фільму трудоднями, масляною, додатковим приділом сої. Окремо підкреслив про нові вовняні убрання, про модельні

черевики, капелюхи тощо. Потім закликав присутніх подавати запитання промовцеві, взяти участь в обговоренні такого важливого питання.

Наступила мертва тиша. Люди покашлювали, поплъовували, так ніби кожний збирався щось запитати, але ніхто не рішався почати першим. Поглядали один на одного, так ніби намовляючи поглядом: "Ану, мовляв, Софроне, починай першим, а тоді вже й ми продовжимо".

Така неприємна павза панувала яких п'ять хвилин. Голова зборів невпинно домагався від присутніх:

— Ну, ну, товариші, давайте, давайте, чого ж тут боятися тут усі свої люди, давайте покажемо, що ми, колгосп ім. Будьонного, також зацікавлені в соціалістичному будівництві.

На самому заді якийсь дядько підвівся, скинув шапку, прокашлявся, а потім ще почухав потилицю і тоді почав:

— Ми, канешно, зацікавлені в соціалістичному будівництві, слова нет, але я хотів щось запитатися, чи можна?

— Та чому ж не можна! Давайте, давайте, тов. Оношко! Ми ж для того й зібралися, щоб всебічно обмірковувати справу. — Це один з наших найкращих активістів, — повернувшись до товариша представника, сказав парторг, але сказав так, щоб усі чули, сподіваючись цим втягнути більшу кількість людей до участі в дискусії.

— Умгу, — продовжував Оношко, — воно все, канешно, пойнятно, як говорили товариш представник, але мені тільки непойнятно, що воно ото таке **кардон**? Чи ото у нас за Перетятковим рівчаком, де лежать пухлі з голоду люди, називається кардоном? Чи як, пожалуста, товаришу представник, звиняюсь за вираження?

Заля завмерла від переляку. Так ніби впала бомба недалеко від натовпу і всі принишкли, чекаючи на її вибух. Голова теж завмер. Представник розгубився. Він блискавично обдумував, що зробити? Потім узяв слово і сказав досить урівноваженим голосом, щоб не вносити розгاردіяшу та щоб не відбити інших до висловлювань, таке:

— Я вам скажу, товариші, що я зовсім не виню товариша Оношка, бо він тут ні при чому. Громадянин Оношко є наш добрий активіст, відданий нашій справі, але його напевне намовили куркульські агенти до такої провокації і він по

своїй малописьменності ляпнув. Ми ж не закриваємо очей, що ворожим недобиткам не по нутру наші досягнення і вони всякими провокаціями намагаються скомпромітувати наші колосальні досягнення, вони підшуковують собі малописьмених наших людей і використовують, як ворожий рупор. Зрозуміло, товаришу Оношко? Так що ви, громадянине Оношко, на це не зважайте, а давайте ще запитання, але будьте обережні з ворожими недобитками і петлюрівськими агентами.

Оношко так був окрилений лагідною відповіддю представника, що наважився знову запитати:

— Я, канешно, согласний з тим, що сказали товариш представник, що треба остерігатися ворожих недобитків і петлюрівських агентів, а тому й хочу ще запитати, чи тов. Хвильовий теж був ворожий недобиток і петлюрівський агент, що застрілився?

Цього вже було аж занадто товаришеві представникові. Він схопився з місця, як ошпарений і, розчервонівшись, почав кричати нервово:

— Товариші колгоспники і колгоспниці! Я бачу, що серед нас тут діє ворожа рука, що громадянин Оношко є куплений ворогами провокатор... "Далой! Далой провокатора!" Почалися вигуки серед присутніх комуністів. — Я вірю, щ осеред присутніх більше нема ворогів народу, а тому пропоную негайно вивести з зборів куркульського підспівувача Оношка. „Правильно! Далой! Довольно!“—гуділо в натовпі. На наказ парторга і під вигуки: "Зрадник! Куркульський запроданець! Петлюрівець!" дід Штанько вивів Оношка під руки, як старшу дружку.

Слово забрав парторг Ткачов. Він нещадно громив Оношка. Бив себе в груди і клявся, що подібних Оношкові в колгоспі ім. Будьонного більше нема. Давав клятву, що нещадно будуть боротися з проявами споживацьких настроїв усі чесні колгоспники в Броварях. Погрожував петлюрівсько-куркульським прихвосьням Соловками, органами безпеки тощо.

За ним говорив Передерій, який сказав приблизно те саме, що й Ткачов, а тільки може добірнішими словами паплюжив наймитів буржуазного Заходу й агентів усіх мастей,

що, мовляв, сіють паніку, зневіру в побудову соціалізму, застерігав присутніх від спекуляції на труднощах росту клясовими ворогами, а закінчив промову гімном на честь найбільшого колгоспника тов. Сталіна.

Більше ніхто не забирав слова, а тільки було оголошено, що в такій то кімнаті рахівник провадить запис артистів, а ще в іншій працюють перукарі, щоб належно підготувати людей до участі в фільмуванні.

Кореспондент РАТАУ Заремба присів біля столика в перукарні, щоб прислухатися до "артистів", з яким вони ентузіазмом готуються до своїх виступів на екрані. Він собі переглядав газети, так ніби й не прислухаючись до розмов клієнтів.

— Ну, що ж, хлопці! — говорив дядько з риженькою борідкою, ніби вищипаною курчатами, — почнемо з виступів у Броварях, а там воно може й до Києва покличуть нас, що ви на це, хлопці, скажете? А як, товариш представник, — звертався вже дядько до перукаря, — правда артисти добре живуть в городі? Не бійся не трусять лахміттям, як оце ми тут, в колгоспі?

— О! Певно, що живуть харашо! — намілюючи чергового пацієнта поважно говорив перукар з Києва, — артисти в Києві мають спеціально закриті розподільники, значить такі магазини, звідки одержують на карточки все: м'ясо, сало, білий хліб, цигарки...

— Бачите, хлопці! — перервав дядько перукаря, — ото вам і артисти. Хоч би Бог дав, щоб і ми такі вибилися в артисти, може б трохи пострушували оці нещасні лахи, — він відкинув полу своєї облатаної свитини.

Їхню зовсім мирну розмову перервала простоволоса жінка, що вихром влетіла до перукарні і з криками накинулася на Богові духа винного перукаря з найбруднішою лайкою:

— Ви за чим дивитеся, товаришу представник! Вас послали, щоб правильно було, а ви нічого не знаєте, що тут робиться. Я маю 150 трудоднів і мене не хоче рахівник писати в артисти, а он Дунька, Передерієвої жінки сестра, тільки 20, та її записали! Що це таке?! Га?!

Слідом за нею влетіла ще лютіша баба Нечипорцева,

яка просто схопила перукаря за поли халата з вигуками:

— Що це за безобразія! Що це за такі представники! Он Хрестя Пацючка має тільки 10 трудоднів і її записали в артисти, а я маю 120 і мене не хочуть писати. Де правда? Я вас питаю, товаришу представник? — вона на цьому так шарпонула перукаря за полу, що той ледве відскочив набік, де сиділи пацієнти, а розлючена жінка з шматком поли з халата в другу сторону. Вона шматонула той кусень халата, топтала його ногами, плювала і ще з більшою люттям вигукувала. — Бач яка ударниця найшлася... задрипана Пацючка! Бач, де правда, бо до неї залицяється Ткачов, то її можна писати в артисти й з десятьма трудоднями!

На цей шум влетів міліціонер до перукарні і вигукнув:

— Прекратіть безобразія! Хто нарушає общественний порядок?

Він закрутив жінці назад руки і поштовхав її до дверей.

— От що роблять труднощі росту! — звертаючись до пацієнтів, зауважив дід Штанько, — всі тобі пхаються в артисти.— А потім глянув до вікна, вигукнув несамовито: — Приїхали! —Всі схопилися.

Натовп народу, почувши гудіння мотора прибулого авта, висипав на подвір'я колгоспу в надії, що прибули довгоочікувані "кінорежисери", але на їхнє розчарування, з вантажного авта висідала група озброєних енкаведистів.

Натовп мовчки розходився по домах. Люди були стримовані такою несподіванкою. Чекали вовняних убрань, а побачили сталеві рушниці й пістолі марки "ТТ". Так закінчилася "імпреза" з "труднощами росту" в колгоспі ім Будьонного в Броварях біля Києва.

IV ЗУСТРІЧ

У славному місті Моцарта над самісіньким Зальцом розташувався табір "ДП" ч. 1. У великій мурованій касарні понад тисячу людей, головним чином, старожилів, що переселені з інших зальцбурзьких таборів та понад тисячу в бараках через вулицю. В бараках, головним чином, новоприбулі з різних закутин Австрії, що тікали перед страхітливою репатріацією від сталінських людоловів.

В бараці ч.6, в кімнаті третій, щойно прибулий з Лієнцу

Шамрай Микола Пилипович, бувший рахівник колгоспу ім. Будьонного в Броварях біля Києва. Чоловік ще зовсім молодий на обличчі, але цілком сивий, з великими борознами на лобі — сліди "щасливого" життя під сталінською конституцією.

Він розповідає своїм співмешканцям по кімнаті про недавню пережиту трагедію під Лівенцом. Його голос часто зривається, спазми здушують горло, Шамрай пересилує себе і продовжує так:

— На дворі стояв пекучий червень. Сердито шуміла Драва. Шпилясті Альпи, схилившись в задумі, спостерігали в долині величезний натовп народу — це колишні сталінські раби втікали від страхіття, що насувалося зі Сходу. Але не пощастило бідакам сховатися від гунів зі Сходу, бо тут їх оточила цивілізована англійська дивізія з заходу.

Кількатисячна маса жінок і дітей, чоловіків молодих і старших, переважно кубанців, з піднесеними руками до неба, молилися до Всевишнього, щоб урятував їм життя. Але не зважаючи на найщирішу молитву утікачів, не зважаючи на десятки священослужителів з піднесеними руками до Господа, страхітливі жерла англійських танкеток уперто були скеровані на кількатисячну масу. Вони дихали жахом, оливом і смертю.

По кількох годинах молитви почалася страшна м'ясо-рубка, яку напевне колись історик оцінить, як найбільшу трагедію втікачів перед більшовицькою потворою.

Маса безборонного народу кинулася на танкетки, рятуєчись від вантаження до загратованих вагонів і відправки на "родіну".

У цій нерівній боротьбі тисячі почавлено під немилосердними гусеницями танкеток, а ще інші тисячі, кому пощастило прорватися крізь залізний перстень танкеток, кидалися в холодні обійми Драви, але грубі тисячі опинилися в загратованих вагонах, які, тужно постукуючи по рейках, під похоронний спів вагонних коліс, попрямували просто в пащу червоного сатани.

А я мабуть волею Провидіння оце опинився аж тут серед вас, — зітхаючи, закінчив свою сумну повість Шамрай.

— Але й тут не дуже спокійно, — зауважив один із слу-

хачів Шамраєві, бо ось тут, через річку, головна штабквартира сталінських людоловів — советська репатріяційна місія.

— Як через річку? — схопився збентежено новоприбулий, — та я ж від них тікаю вже цілих два місяці, а тут знову потрапив у саму пащу.

— О! Земляче! Ви тікаєте тільки два місяці, а я вже тікаю від них два десятки років і теж ніяк не можу втекти, — зауважив зовсім старий дядько, що куняв на дерев'яному топчані в самому кутику кімнати і так ніби й не прислухався до розповіді новоприбулого, але все чув.

— Бачите, дядьку, я тікаю два місяці тільки з Ліенцу, а взагалі від більшовиків я почав тікати ще від 1924 року, а сьогодні маємо, здається, 1945 рік. От і порахуйте, скільки ж років я тікаю. А воно вийде навіть на рік більше, ніж ви, правда?

— А скільки ж вам років тепер? — запитався здивовано молодий хлопець, що весь час дуже уважно слухав розповідь Шамрая.

— Тільки тридцять вісім.

— А чого ж ви тікаєте ще від 1924 року? — кинув знову старий з кутика, — розкулачування ж почалося 1929 року?

— Це довго треба розказувати.

— Розкажіть, пане Шамрай, я дуже люблю про таке слухати, — знову пристав молодий хлопець, — може я колись буду писати, якщо мені пощастить вивчитися, бо я дуже люблю читати різні історії, а про поневіряння наших людей особливо, бо я сам утратив своїх батьків під час голоду, а потім був у дитячому будинку в Харкові, а потім війна, і так мені й не довелось добре впізнати трагедії нашого селянства, оце тільки під час війни багато вже наслухався. Розкажіть, дядьку, — приставав цікавий хлопець.

— Розказуйте, розказуйте, п. Шамрай, — накинулися всі співмешканці, — ви так гарно розказуєте, що вас можна слухати цілу ніч і спати не схочеться.

— Якщо ви вже так хочете, то я коротенько розповім свій життєпис, а тільки слухайте.

— Давайте, давайте! — підхопили всі хором.

— Народився я в родині заможних селян біля Кірово-

града. Там у селі закінчив семирічку, а потім вступив у 1923 році до Єлисаветградських Педкурсів, тоді Кіровоград ще звався Єлисаветград. Але мене по кількох місяцях навчання виключили як соціально небезпечний елемент. Видали мені "вовчий квиток" такого змісту: "Пред'явник цього студент першого курсу Єлисаветградських Педкурсів т. Шамрай Микола виключений, як соціально небезпечний елемент".

А я не розгубився та взяв ножика з бритви і вишкрябав слова, "виключений як соціально небезпечний елемент", а натомість дописав "адміністрація Єлисаветградських Педкурсів нічого не має проти перевodu до інших Педкурсів".

З таким папірцем в кишені, з стареньким кошиком в руках, в який мені мати поклала пару полотняної білизни, брусок глини замість мила, шматок рижого сала, головку часнику, полотняний рушник, батько відвіз мене на станцію Долинську і сказав на прощання: "У своїй країні ніколи не будеш пророком", — написано в Святому Письмі. Їдь, сину, у світ шукати кращої долі, бо тут тепер нам тісно на нашій власній землі".

Я гірко заплакав, попрощався з батьком і вирушив першим же товарняком шукати кращої долі.

Колеса розмірно стукотіли на стиках рейок, а їм в унісон боязко билося моє ще дитяче серце, а з очей річкою лилися сльози. Я з невимовною біллю в грудях, зі сльозами прощався з рідними степами, оселями, людьми, яких залишав мабуть назавжди, так тріпотіло моє серце, так підказували мої юнацькі почуття.

По кількох днях важкої подорожі в вагонах на вугіллі і під вагонами в собачих скриньках, на пульманівських драбинах і на тверських гальмах, на сходах тендерів і під сходами паровиків я дібрався до Києва.

Тут я опинився, як риба на землі: дзенькіт трамваїв, гуркіт ломовиків, сирени авт, неймовірний натовп людей по вулицях приголомшив мене. І я зразу ж хотів повертатися на далеку Єлисаветградщину. Але в моїх ушах все ще бренили останні слова батька: "У своїй країні пророком не будеш!" — так написано в Святому Письмі.

І я себе переборював. Провів кілька ночей між безпритульними по станціях, у водостікальних трубах, у склепах на

Байковому цвинтарі, але за всяку ціну намагався затриматися в Києві.

Аж раптом я вже тепер зі своїми новими колегами, які промишляли "нащот карманной вигрузки" попав на Житній базар на Подолі. Я не міг налюбуватися видовищем Дніпра, чудовим Задніпров'ям, Володимирською Гіркою, величним монументом Великого князя Володимира з масивним хрестом у руках.

І я вирішив не лишати Подолу, бо так він припав мені до серця.

Блукав я цілими днями по Житньому базарі, вечорами довго милувався з Володимирської Гірки видовищем Дніпра. Переді мною в такі хвилини малювалися відважні козаки з довгими оселедцями на чайках, їхні відчайдушні походи на турків-бусурменів, сміливі наїзди на Царгород, на Трапезунд і вони вмовляли мені, що я, колишній нащадок отих славних лицарів, що мені соромно зневірюватися і капітулювати перед труднощами, що я мушу безбоязно прямувати до своєї мети, але не залишати Києва, вимріяного у дитячій фантазії, у розкішних весняних снах.

Одного разу я помітив, як інтелігентний чоловік у пенсне борсався з великим мішком картоплі біля Іванового узвозу. Я підійшов і чемно запропонував йому свою послугу. Чоловік подякував і йшов собі з важким тягарем на гору, а я збоку підтримував мішка.

Так ми розмовилися, а він та виявився викладачем Педкурсів ім. Грінченка в Києві. Вислухавши мою біду, чоловік допоміг мені того ж таки дня оформитися студентом Київських Педкурсів.

І так мені сонце блиснуло. Я знову став студентом. Мої давні мрії про Київ стали дійсністю. Весело співали пташки в парку, дзвеніли чудових мелодій київські трамваї, співали мені прекрасні гімни телеграфні драти по Набережній, коли я повертався з канцелярії Педкурсів до гуртожитку на Шолом Алейхема.

Нове студентське товариство, захоплюючі лекції з Історії України, літератури, різні студентські гуртки, безпечні вечори в гуртожитку, прогулянки по Дніпрі — залишило позаді непривітні стіни Єлисаветградських Педкурсів, забула-

ся кривава червона зірка на рукаві політкерівника Педкурсів, що так безжалісно викинув мене, ще зовсім хлопчака, за борт життя.

Але ненадовго усміхнулося мені щастя: рівно через два місяці комсомольський осередок Педкурсів зробив запит до мого рідного села про моє походження. Ну, а звідти, звичайно, відповіли, що і син куркуля, що і брат бандита, бо мій брат брав участь у військах УНР, а тому мене знову виключили.

— Тоді ж не було ще розкулачування, чому ж вас виключили? — кинув знову той самий старший чоловік з кутка.

— Так, звичайно, розкуркулювання ще не було, але куркульських дітей вичищали з учбових закладів, а тим паче, у мене ще була друга пляма за брата.

— Ви отам, дядьку, мовчіть! — гримнув молодий хлопець на старого в кутку, — Ви коли нічого не розумієте, то помалкуйте і слухайте, що розповідають інші. А ви, п. Шамрай, будь ласка, розповідайте!

— По другому виключенню я вже більше не совав носа до учбових закладів стаціонарного характеру, а шукав якоїсь нагоди, щоб закінчити або короткотермінові курси, або щось подібне, але, щоб якнайскорше здобути фах, щоб можна було заробляти на хліб насущний.

— Отак же й мені було, — знову хотів щось додати старий з кутка, але його зупинив молодий хлопець знову.

— Дядьку, якщо ви не припинете перешкоджати, їйбогу не порахуюся, що ви старші за мене.

— Так отож, — продовжував Шамрай, — і пішов я знову по світу шукати щастя. Працював на прокладці вузькоколієвої на Пущу-Водицю, працював на різних заводах, звичайно, чорноробом, але в цей же самий час закінчив вечірні бухгалтерські курси при Кооперативному технікумі. По закінченні їх мене й послали до Броварів під Києвом на працю до споживспілки.

— Ну ж, канешно, і в комсомол записався? — той самий старий.

— Отут ви вгадали, дядьку, дійсно записався, бо я собі думав так, що попрацюю пару років, зароблю грошей, під-

готуюся і таки знову буду вчитися далі, бо я мав велике бажання до навчання.

Роки йшли. На обрії назрівали великі події. В повітрі запахло індустріалізацією і колективізацією. Вийшов перший п'ятирічний плян. Я уважно його простудіював і негайно ж написав до батьків листа, щоб проміняли хату на землянку Карпові безвусому, а самі, щоб шукали місця десь у Донбасі. Сам же постарався механічно вибути з комсомолу, бо вже й роки мої комсомольські минали.

Отож роки розгорнутого наступу на "капіталістичні елементи села" для мене пройшли майже без ускладнень, бо я собі тихенько працював у споживсплці.

Десь напередодні голоду мене перекинули рахівником до колгоспу ім. Будьонного, там же, в Броварях. Тут я і попівся назавжди. Праця в колгоспі і погубила мене.

— Що обкрадали комору? Руки гріли на наших мозолях? — той самий старий з кутка.

— Гріли та не всі, але розплачувався за те гріння, звичайно, "чуждий елемент".

— П. Шамрай, не звертайте уваги, а розкажіть далі, — вже зовсім без серця просив молодий хлопець.

— Під час страхітливого голоду, коли люди, як дрова лежали по всіх просторах України, до СРСР приїхав Еріо з Франції, він, здається, тоді був прем'єр-міністром, чи президентом. Отут я вам точно й не можу сказати.

— О! Я про це знаю дуже добре! — вигукнув один із слухачів. — Я читав у „Пролетарській Правді“, з яким захопленням він висловлювався про життя в Україні.

— Так, так! — ствердив Шамрай. — Він захоплювався, але чи знаєте ви, як його дурили, як йому замилювали очі?

— То дуже цікаво, розкажіть, розкажіть! — не терпілося молодому хлопцеві.

— Наш колгосп ім. Будьонного був якраз визначений для показу Еріо. Отож, до нас приїхала спеціальна бригада з Києва. Ця бригада мала навести порядок у колгоспі: помити людей, переодягнути, постригти, поголити, для чого спеціально привезли й перукарів з Києва.

Але трапилася одна неприємність. Під час підготовчої праці бригади було виявлено страшні зловживання в колго-

спі з боку голови та парторга. І все те закінчилося тим, що Ерію побоялися туди привезти, а повезли до якогось іншого колгоспу, бож хіба мало під Києвом колгоспів. Парторга і голову перекинули в інший колгосп, а десятків два колгоспників, а з ними й мене заарештували.

— Оце так номер! — вигукнув молодий хлопець. — Винуватців перекинули на інше місце, а колгоспників заарештували?

— Так, так! — зідхнув Шамрай. — Просидів я півроку в Києві на Інститутській. Чого тільки там не робили зі мною, і все домагалися, щоб я підписав протокола, що я з куркульських недобитків організував терористичну групу, яка мала за завдання забити Ерію, щоб викликати конфлікт між Заходом і ССРСР. Писалося в тому протоколі — моему свідченні, що я свідомо вів пропаганду серед колгоспників проти нових форм соціалістичного господарства на селі, що я навмисно перебільшував у звітах смертність людей від недоживлення, що я складав шкідницькі пляни, які викликали труднощі в колгоспі ім. Будьонного. Зрештою, виходило з того свідчення таке, що не Кремль викликав голод в Україні, а Шамрай з колгоспу в Броварях.

По довгих мордуваннях я "признався до вини і просив пролетарське правосуддя зменшити мені кару за чисто-сердечне каяття і обіцянку виправити все те активною працею на користь побудови соціалізму".

А тому, що "пролетарське правосуддя є сердечне", то мені дали лише вісім років далеких Ухта-Печорських таборів у Комі АССР.

— Оце так змилювалися! — вигукнув хлопець.

— То ви ще мали щастя, що вас судили в 1933 році, а не пізніше, бо якби це було в 1937-38, то вашої б і кості ворон сюди не заніс до Зальцбурга, — додав один із слухачів.

— Хлопці, біда! — влетів до кімнати Прокопенко, — Катя, що працює в американців, сказала, що цю ніч будуть вивозити на "родіну" всіх бувших советських громадян.

Усі забігалися, заметушилися і, схопивши торби, приготувалися до альпійських гір.

Ця ніч пройшла дуже тривожно, більша частина мешканців "Легенкасерне" ночувала по лісах і горах, а лише

вранці боязко навідувалися, щоб розпізнати ситуацію.

О годині десятій ранку до табору приїхав голова Українського Комітету д-р Юліян Налисник і поінформував, що він мав конференцію в американського майора, який його запевнив, що на примус нікого не вивозитимуть, бо в нас у таборі нема бувших советських громадян, а якщо й було з десяток, то вони десь виїхали.

Поступово все заспокоїлося. Люди обережно поверталися до своїх бараків. Доктор Налисник активно діяв, конферував, переконував американські чинники і зрештою домовився, що зараз нікого не вивозитимуть, але в скорому часі спеціальна комісія з американців, Советів і поляків, звичайно, червоних, переведе скринінг.

Почалася підготовка до наступного скринінгу. Кожний готувався по-своєму. Доктор Налисник переконував американців, що советські представники не можуть брати участі в комісії, бо в таборі нема їхніх громадян, а лише є українці бувші польські громадяни і, зрештою, по довгих зусиллях доктор Налисник переміг.

А Шамрай готувався по-своєму. Він вечорами просиджував у шведській майстерні. Краяв гуму, вирізав орла, вирізував герба "Жечі Посполитої". А коли все було готове, то він обережно склав зовсім "оригінальну" метрику з волинського села, положив її під п'яту до унівського валянка і як найдорожчий скарб обережно натискав п'ятою щоденно, щоб виглядала старою.

Нарешті прийшов судний день. Увечорі майор Рогойський, директор УНРРА, оголосив, що завтра починає працювати скринінгова комісія.

Того ж вечора Шамрай вийняв свою "оригінальну" метрику з валянка, попросував і обережно положив до гаманця. А вранці він, почувачи себе повним переможцем, стояв у черзі до комісії і тільки посміхався з колег, які "находу" вивчали на мапі місцевості "свого походження", управлялися в вимові "пш", вивчали ціни на різні продукти в "їхній країні" походження тощо.

Ось виходить перший. Розчервонілий, схвильований. До нього з натовпу: "Ну, що пройшов?" А він, бідака, безна-

дійно махає рукою і додає: "Забувся до якого вовводства належав Горохів".

— Ну ж і дурак! — подумав про себе Шамрай. — Видно не стріляний.

Дійшла черга і до Шамрая. Він упевненим кроком зайшов до комісії. Розіклав перед старшим свою "оригінальну" метрику. Американець мило посміхнувся, подивився на метрику і кинув: "Окей!" Але тут же взяв до рук метрику польський лейтенант. Покрутив її в руках, повернув на сонце і ще раз переглянув, а потім до Шамрая.

— То що, проше пана, ожел, чи когут?

Але Шамрай не зрозумів ані "ожел", ані "когут". Він посміхнувся і кинув до поляка.

— Так, так, пане, я народився в Любомилі.

Симпатична дівчина переклала Шамраєві, що, мовляв, пан офіцер питає вас, чи це орел, чи півень?

Шамрай витер піт на лобі. Помітно захвилювався. Переступив з ноги на ногу. Пальці, що тримали кашкета нервово затанцювали.

— Я мешкав більше на Поліссі і польської мови не знаю, — розгублено відповів Шамрай.

— А якого колежу ожел на польському прапорі? — подав додаткове запитання лейтенант.

— Як якого? Чорного, — випалив з серцем Шамрай.

Польський лейтенант переклав щось американцеві, а той посміхнувся так само мило, як і перше і знову кинув своє стереотипне "Окей" і показав Шамраєві на двері.

А вечором директор УНРРа оголосив, що Шамрай і ще чимало з ним, які не могли виказатися документами про свою бувшу польську приналежність, мусять завтра ж ранком переїхати до репатріяційного табору, а звідти на "родіну", бо є такий наказ.

Шамрай всю ніч не спав. Він готував свою торбу, з якою прибув з Ліенцу, складав свої лахи, що вже одержав у Зальцбурзі від УНРРа, приготував шнури, одягав на плечі і знову скидав і щось поправляв, припасовував, так ніби збирався в далекий похід на "родіну".

А вранці, замість взяти трамвай на Глязенбах, він сів на той, що йшов у напрямку гір, проти Берхтесгадену. Доїхав

до кінцевої зупинки. Надів на плечі свого незмінного супутника і попрямував просто в гори.

Де і куди зла фортуна кидала Шамрая пізніше невідомо, але фактом залишається те, що в 1954 році він сидів у кабінеті одного "лоера" в великому місті США і розповідав йому свою трагедію, що він із Шамрая став Шамринським, чому він родився не на Єлисаветградщині, а на Стрійщині, ще він про все це зголосив до еміграційного уряду і тепер його справу передано до суду за фальшиві дані при переселенні до США.

Адвокат уважно вислухав його історію і порадив йому, що про все це треба написати до преси, що потрібно поінформувати американську громадськість, як і чому він став Шамринським, як і чому він народився на Стрійщині.

Шамрай на все це охоче погодився, але тільки зазначив, що краще було б, аби хтось про нього написав, бо він не є такий мастак писати, хоч уміє не зле розповідати.

Адвокат другого дня познайомив його з українським журналістом Зарембським. Шамринський запросив його до своєї хати і в затишній обстановці, розсівшись у м'яких фотелях, Шамринський почав свою сумну історію. Журналіст все уважно записував до бльоку, намагався не пропустити найменшої дрібнички.

Шамринський кілька разів переривав свою епопею важкими зітханнями і спазмами в горлі. Коли він розповідав про свої юнацькі роки, про школи, про виключення, про поневіряння по фабриках і заводах, про ночівлі у водостікальних трубах, у склепах на Байковому цвинтарі, то Зарембський ніби на кіноплівці переглядав і свої юнацькі роки.

Йому до сліз все це було близьке і рідне, бо він сам пройшов подібний шлях, він усе це пережив на власній шкірі. Журналіст, потупивши зір до бльоку, все писав і готовий уже був розридатися, але раптом Шамринський дійшов до колгоспу ім. Будьонного у Броварях. Журналіст насторожився. Шамринський почав про історію з приїздом Еріо.

Журналіст схопився: "Як ваше прізвище було тоді?"
— Моє прізвище було Шамрай.

— А моє прізвище було Заремба.
Вони міцно потиснули один одному руки.
Зальцбург, Австрія — Чікаго, США
1946 1954

ПОЯСНЕННЯ НЕЗРОЗУМЛИХ СЛІВ

Під Советами надзвичайно поширено вживати скорочених назв установ, підприємств, учбових закладів, а часто навіть і людей, а тому й у нашій брошурі дуже багато вжито таких скорочень, чим ми намагалися передати реальніше ту дійсність. А особливо в прямій мові дійових осіб рясніють такі скорочені назви. Тому вважаємо за свій обов'язок подати окремо пояснення до таких слів, щоб легше зрозуміти задум, зокрема ж це пояснення надається для читача, який знає советську дійсність тільки з преси та переказів знайомих, бо той, хто пробув під Советами пару десятків років, зовсім не потребує такого пояснення.

1. Обком КП(б)У — Обласний Комітет Комуністичної Партії (большевиків) України. (України вживається тільки на папері, бо насправді комуністична партія України, як і всі комуністичні партії національних республік, є своєрідними секціями московської комуністичної партії, а для замилювання очей наївним людям за кордоном вживається назва національної республіки.).

2. "Баланда" — рідкий суп з води та крупів.

3. РАТАУ — Радіо-телеграфна агенція України.

4. Микола Несторович Демченко — тодішній секретар Київського Обкому (КП(б)У, знищений у 1937-38 роках.

5. Павло Петрович Постишев — тодішній секретар ЦК КП(б)У (московський гауляйтер на Україні).

6. Опитом — це значить виносив постанову секретар партії, а потім технічний працівник обходив усіх членів бюро і опитував кожного зокрема і тут же всі вони підписували цю постанову, а потім така постанова вважалася за постанову цілої колегії, в даному випадку бюро Київського обкому.

7. Комфракція — комуністична фракція. При кожній установі під Советами існує така комуністична фракція, яка

складається з членів та кандидатів партії. Отож, коли потрібно запровадити щось в життя в даній установі, то спочатку виносить ухвалу комфракція, а тоді вже воно є законом для всієї установи.

8. Міська рада — по містах головним урядом на папері вважається міська рада, хоч насправді нею керує міський комітет партії, але для проформи ще існує й міська рада.

9. Адмінвідділ — адміністративний відділ. Це щось подібне до поліційної станиці в західньому розумінні, але має далеко ширші права, як поліція, бо йому в містах підпорядковано все, що пов'язане з порядком у місті.

10. Промартіль — промислова артіль для виробу різних дрібних промислових товарів.

11. "Континенталь" — це назва найліпшого готелю-ресторану в Києві, який був призначений для обслуговування чужоземних відвідувачів. Звичайно, цей ресторан був надзвичайно комфортабельний і розкішний. До речі, весь обслуговуючий персонал був на службі НКВД, бо набирали працівників лише за призначенням управління київського НКВД.

12. Колгосп — колективне господарство, де все майно усуспільнене. Це форма сільського господарства під Сове-тами. Там селянин не має ніякої власности, а є справжнім ра-бом держави. Він цілий рік працює на т. зв. трудовні, а в кінці року, що залишиться після того, як забере держава, мі-зерні залишки, розподіляють між колгоспниками, згідно з кількістю вироблених трудовнів.

13. Сільрада — сільська рада, головний уряд на селі.

14. Парторг — керівник комуністичної організації в кол-госпі.

15. "Жити стало краще, жити стало веселіше" — це гас-ло належить Сталінові, яке він кинув якраз під час голоду на одному із з'їздів у Москві.

16. Командировочний — це в ресторанах називали пов-ну чайну склянку горілки, а тому прийнято при замовленні на стіл говорити не склянку горілки, а просто — "команди-ровочний".

17. Міськторг — міський торговельний уряд, в руках

якого зосереджено всю торговельну мережу, бо під Сове-
тами приватної торгівлі взагалі не існує.

18. Китаєво — чудесна курортна місцевість під Києвом,
де побудовано наймодерніші відпочинкові вілли для кому-
ністичних достойників.

19. "Відсталі споживацькі настрої" — цей вислів дуже
поширений був під час голоду, бо він теж належав "мудро-
сті" Сталіна. Усі, хто наважувався говорити, чи хоч натяка-
ти на голод, кваліфікувалися виразниками "відсталих спо-
живацьких настроїв", за що немилосердно каралося такого
"еретика".

20. Медісон Евеню — вулиця п'яниць і волоцюг (бомів)
в Чікаго. Советські кореспонденти при всякій нагоді фото-
графують збіговища цих п'яниць і волоцюг і містять у со-
ветській пресі на підкріплення своєї пропаганди про життя
робітників у капіталістичних країнах.

21. Друга Евеню — те саме в Нью-Йорку, що Медісон
Евеню в Чікаго.

22. "ТТ" — найновіша марка автоматичного пістоль
Тульського заводу, а винайшов цей пістоль Токарев. Цей
пістоль був на озброєнні НКВД.

I

Хоч це й було на весні 1933 року, коли Україна конала в мільйонах смертей від голоду, але то аж ніяк не впливало на настрої Івана Якимовича Клепки, інструктора сектору преси Київського Обкому КП(б)У. Він повертався з Харкова, з пленуму ЦК ЛКСМУ, в дуже гарному настрої. Навіть більше того, він себе почував на десятому небі.

Іван Якимович навіть не схотів чекати на чергового трамвая на залізничній станції Київ-пасажирський, а негайно гукнув таксі і, зручно вмоствившись в задньому сидінні, гукнув шоферові: "Софіївська 32!" Там мешкав його вірний друг Сіма, один із молодих професорів м. Києва.

По дорозі він не звертав уваги на трупи по вул. Комінтерна, ані по Леніна і навіть по Короленка, де вони лежали цілими стосами, а лише погукав до шофера: "Дай газіку!" Йому якомога швидше хотілося бачитися з Сімою і розповісти своєму другові про свої небували успіхи на пленумі ЦК ЛКСМУ. Мова йшла не про успіхи політичного порядку, а зовсім з іншої ділянки: він познайомився там з дочкою тоді всесильного Хатаєвича. Хатаєвич, хоч і не був Постишевим, але дуже близькою до нього людиною. Це був секретар Дніпропетровського Обкому КП(б)У, член політбюро ЦК КП(б)У і т. д.

Знайомство з його дочкою обіцяло блискучу кар'єру Івану Якимовичу, а тим паче, що він не тільки з нею познайомився, а більше того, він майже заручився з нею, хоч правда, заручин ніяких не було, бо в Советах то взагалі „дрібно буржуазне міщанство“, але вона явно і без вагань дала згоду на одруження з ним.

Шофер мчав по широких вулицях Києва третьою швидкістю, а думки в голові Клепки летіли, мабуть, десятою швидкістю: він не встигав закінчувати спогад про її чудову фігу-

ру, як уже цей спогад переривався уявою про сірі, сірі, як справжні польові сокирки, очі, а там знову в його уяві виринали правильні риси її обличчя, такого смуглястого, смуглястого, неначе легке запалення ніжної шкіри першими сонячними проміннями сочинського весняного пляжу, а там знову виринав чудовий стан молоденької берізки, такої стрункої та гнучкої, якої він не бачив у найкращих парках корсунської Соснівки, де він часто влітку бував у будинку відпочинку. А найсильніше полонило його блискуче майбутнє: він себе уявляв, що ось Хатаєвич представляє його Постишеву: "Знайомтеся, Павле Петровичу, це мій зять, молодий і дуже талановитий комуніст, беззастережно відданий генеральній лінії партії, таким хлопцям тільки дорогу!"

Павло Петрович уважно розглядає його через свої ортодоксальні сталінські окуляри, злегка похляпує по плечах, садовить тут же рядом біля себе, по-батьківському розпитує про його орієнтацію в поточних питаннях боротьби з українськими буржуазними націоналістами. А він, Іван Якимович, з гонором розповідає про свою незвичайну більшовицьку чуйність, як він викрив у науково-дослідному інституті книгознавства буржуазно-націоналістичних бібліографів Довганя, Біркіну і як він наміряється ще викрити такого недобитка, послідовника Ніковського та Єфремова, як Яшу Кореновського, що не може нахвалитися своїми бувшими учителями, ганебно викритими на процесі СВУ в Харкові. Він підозріває ще багатьох петлюрівських недобитків, які замаскували своє минуле і пролізли на фронт більшовицького книгознавства.

Павло Петрович задоволено посміхається з такої великої ерудиції Івана Якимовича в галузі большевицького книгознавства та найголовніше знання його прихованих і замаскованих ворогів, що пролізли в цю ділянку і своїми буржуазно-націоналістичними теоріями отруюють більшовицьке книгознавство. А що вже тесть, Хатаєвич, то напевно не матиме краю своїм гордошам за такого дотепного, чуйного і глибоко обізнаного з усіма найголовнішими науками сучасного моменту, зятя.

Приємні роздумування Клепки перервалися різким по-

штовхом зупинки таксі на розі Софіївської і Короленка. Шофер сплюнув та смачко вилаявся. Пасажир виглянув у вікно авта. На розі зібралася юрба людей, що запрудила всю дорогу: ані пройти, ані проїхати. У натовпі вовтузився міліціонер з якоюсь жінкою. Вона простоволоса, блаженська свитка на ній розірвана: жінка тягне за один край кошика, а міліціонер за другий, обірвана голодна дітвора збирає навколо порозкидану ярину, гризе моркву, буряки, а дехто бадилля хапає і також запихається ним, міліціонер кричить захриплим голосом: "Спекулянтґа, ледарка, клясовий ворог!" А поряд розчервонілий п'яний Кузнецов — червоний партизан — кричить ще голосніше за міліціонера: "Оце щасливе життя дав нам Сталін! А за що ми кров проливали під Перекопом? За що ми пройшли астраханські пески?" При чому наголос робить на "є", т. б. "пески", а не піски.

З лівого боку від скверика, що на Софійській площі, боязко позирає на таку розгру Великий Гетьман України, що сидить на баскому коні і показує скипетром на північ. Він морщить своє високе чоло від гніву і, напевно, в цю хвилину ще більше шкодує за ту невдачу Переяславську Угоду 1654 року, але він безрадний допомогти отій простоволосій жінці, що змагається зі "стражом московського правопорядку". Він би може й радий був допомогти отим обірваним хлопчикам, що гризуть моркву і буряки — "трофеї — бою" беззахисної жінки з озброєним "стражом", але тут же із-за його баского коня летять ще кілька "стражів" і негайно ліквідують "баталію".

Таксі Клепки чмихнуло і повільно посунулося по Софійській, просто в долину. Простоволосу жінку повели під руки, як старшу дружку, попри наморщеного чола Великого Гетьмана, просто в перший район міліції до "Присутствених" місць, хлопчак з огризками моркви і буряків також розбіглися, лише п'яний Кузнецов ще довго вигукував на місці недавньої „баталії“: „Оце вам щасливе життя! Оце за те ми кров проливали!“

Але його ніхто вже не слухав, тільки двірник, замітаючи бадилля, порозкидане на місці „бою“, сварився та відштовхував дітвору, що прямо з-під брудної мітли вихоплювала

зеленину і запахалася нею, як найліпшого гатунку печивом з торгсину. Кузнецов ще трохи покричав, посварився і теж почвалав до першої-ліпшої пивнушки, де мав надію вижебрати, хоч недопиту склянку пива в якогось советського достойника.

А наш герой сидів у затишній кімнаті будинку на Софійській 32, і з захопленням розповідав своєму другові про Харків, про пленум ЦК комсомолу і про своє таке недалеко, привабливе щастя. На нього аж ніяк не вплинула недавня картина на розі Софійської і Короленка, йому все те було до нічого, бо він був полонений своєю нареченою, він був захоплений блискучою кар'єрою в майбутньому, яка малювалася йому, як запашна весна близького майбутнього.

— Ну, і що ж далі ти думаєш? — перервав його захоплення Сіма, — де ж ти її примістиш, коли вона приїде? Ти ж не можеш їй відпустити на перший час своєї кімнати, бо туди ж соромно вести таку кралю.

— Я думаю ось як: я проведу її повз будинок Гінзбурга, покажу їй, що оце, мовляв, я тут мешкаю, але до кімнати не буду запрошувати, бо скажу, що в сусідів викличе неприємний присмак, мовляв, така високопоставлена особа заходить на приватне мешкання нежонатого чоловіка, а в мене там в одному коридорі мешкає заворг міському комсомолу, то це, тим паче, погіршує справу, бо вона ж, очевидно, пізніше схоче познайомитися з місцевими комсомольськими організаціями.

— А якщо вона наполягатиме на тому, щоб побачити твоє мешкання, тобто, знаєш, як колись у нас робили в селах, захоче на оглядини до молодого, — зауважив приятель Івана Якимовича, — що тоді?

— То буде страшно, бо я ж не зможу задовольнити її бажання, ти ж сам знаєш, що будинок Гінзбурга, то найбільший красунь Києва, але що моя кімната перероблена з колишньої швайцарської убиральні того самого Гінзбурга, то ти також знаєш.

— А може вона не розбереться, що кімната перероблена?

— Та це треба дурної, щоб не розібралася, коли по сті-

нах і стелі залишилися водостікальні труби і там вічно шумить вода. Та ще проклятий кербуд ніяк не залагодить проривів на місці стику двох труб і при великому натисковій згори, там завжди потроху просмоктується вода і, знаєш, такі дурні руді плями утворилися саме над моїм ліжком, що просто сором показати чужій людині. А вона, це ж тобі не щось, а член ЦК комсомолу та ще й дочка Хатаєвича!

— Так, так... Це, звичайно, складна справа, — почухавшись, співчутливо ствердив Сіма. — А чи не краще було б, Іване, винайняти для неї кімнату десь в готелі? То було б і солідно і гонорово.

— Я вже сам думав над цим, але поспробуй в нас, у Києві, знайти вільну кімнату в готелі, коли вони всі заброньовані вже за місяць наперед. Мені доводилося мати з ними справу і я знаю напевне, що нічого не вийде.

— Почекай, друже, маю добру ідею для тебе. Отам, на Басарабці, де міститься рибний ряд, третій ларьок від рогу, є дуже спритний продавець: такий грубий з "алю" вусиками, то він має зв'язки з приватними агентами, які пропонують кімнати на тимчасове користування, хоч правда, вони дуже дорого беруть, але в них завжди можна знайти мешкання.

— А за скільки приблизно? — радісно запитав Клепка.

— Та так, як я колись брав кімнату для одного знайомого вчителя з села, що приїжджав з дружиною, то він заплатив за дві доби 60 карбованців.

— Ого! Але нічого не зробиш. Треба, так треба. Значить я завтра звернуся туди, а тепер порадь мені, як найкраще було б зробити для неї фурор десь у якійсь організації, чи установі. Знаєш, щоб показати, що і ми щось тут значимо і що наші друзі шанують таких високопоставлених людей із ЦК. Що б ти на це порадив?

— О! Це найлегша справа. Ти кажеш, що вона працює у відділі пропаганди ЦК?

— Так, у відділі пропаганди.

— Ну, то це ідеально. Ми їй зробимо такий фурор, що їй ще ніде такого не робили. В технікумі журналістики, як ти знаєш, працюють наші хлопці. Там директором Ковтунюк, а завучем Стасик Зубенко. Вони обидва чудові хлопці і з

ними можна зробити все. Правда, Ковтунюк зараз на селі по ліквідації прориву. Його заступає Зубенко. А з Стасиком ми так обробимо справу, що й комар носа не підточить. Це факт. То ж мій старий друг, він для мене все зробить і вміє такі речі втнути, але його треба заздалегідь попередити, щоб він підготувався як слід.

— О! Та я Стасика знаю теж дуже добре. Я з ним мав діла в РАТАУ, він туди часто дописує до інформативного бюлетеню. Дуже здібна бестія! Хоч, правда, він і позапартійний хлопець, але цілком наш, йому можна в усьому довіритися, а, тим паче, для такого діла, то він нам напевне допоможе.

— Слухай, Іване, я можу зараз йому подзвонити, він напевне тепер сидить у бібліотеці ВУАН-у, бо готує один реферат уже тижнів два і завжди вечором, коли має вільний час, просиджує в бібліотеці.

— Ану, давай, Сіма, котра тепер година? — Клепка кинув оком на стіну, де висів годинник, але гирка годинника сумно повисла аж до самого шафчика і теліпалася на іржавому ланцюжку, як видно вже давно без руху.

— Та мій годинник стоїть, — зауважив господар, — воно й соромно професору катедри не мати в хаті годинника, але, що зробиш, коли ніде не можу дістати? Оце ось купив таку "цибулю" минулого тижня на Євбазі. — Він витяг з шухляди великого кишенькового годинника ще мабуть часів Миколи першого, бо заводився ключем і продемонстрував його, як годинникову музейну рідкість, що аж ніяк не пасувала з передовою технікою епохи "високого індустріального піднесення країни рад".

— Ну, то ти, будь ласка, залиши демонструвати мені музейні експонати, а давай діло робити, Максиме Кононовичу! Треба подзвонити до Зубенка, коли він ще там є.

Сіма наспіх вискочив на ріг вулиці, щоб зателефонувати в найближчій аптеці до бібліотеки ВУАН, а Іван Якимович сидів у глибокій задумі. Він обмірковував найменші подробиці пляну, щоб було усе гаразд з дочкою Хатаевича. Великі надії покладав на Зубенка, який мусів відіграти не останню роль в усій цій тонкій і складній імпрезі.

Його роздумування порушив приятель, що вихором влетів до кімнати, поставив на стіл дві пляшки пива, щось закусити в папірці з газети і в телячому захопленні вигукував:

— Справа, Іване, складається якнайкраще. Стасик за пару хвилин буде тут. Я йому коротенько сказав у чому справа, хто має приїхати і для чого ми його хочемо бачити. Він дуже радо відгукнувся на це і сказав, що для Івана Якимовича все зробить.

— Він славний хлопчина, правда? Тільки я не розумію, чому він не вступає до партії? Він має всі дані бути прекрасним комуністом, — кинув Іван Якимович.

— Ти думаєш, що має всі дані? А я інакшої думки. Моя думка така, що він не має найменших виглядів бути в партії. Він, по-моєму, має якісь родимі плями в минулому. Він, звичайно, сам не міг ніде бути, бо ще був малим хлопцем у громадянську війну, але що хтось із його рідні напевно десь умочив пальці, то в цьому я сумніву не маю. Може якийсь брат або батько десь там трохи мав справу з Симоном Васильовичем.

— Ти скажи, Сіма, чому так бояться того Петлюри, що за нього найбільше переслідують у нашій партії? Я, по правді тобі сказати, добре й не орієнтуюся, що він хотів, отой Петлюра? Просто була банда?

— Та ні, Іване, то, звичайно, дурниця, між нами кажучи, що банда. Що ж то за банда, що мала свої міністерства, військо, державу, яка була визнана центральними європейськими країнами і з якими було встановлено нормальні дипломатичні стосунки?

— Які держави визнали? Хіба Петлюру хто визнавав?

— Гм... Які держави? Та всі центральні держави!

— А що ж Полянський, коли читав нам у технікумі комосвіти історію, то він називав петлюрівщину просто бандитським рухом буржуазних націоналістів-найзапекліших ворогів українського народу, що вони, мовляв, продали Україну німецьким імперіялістам і хотіли обернути її в звичайну колонію.

— Бачиш, Іване, ми з тобою можемо говорити відверто,

бо ми близькі товариші і ти мене добре знаєш, що я не є ніякий ворог радянської влади, знаєш, що я син вантажника з Кубані, що належу за своїм походженням до головної опори нашої системи, алеж треба бути, крім того, ще й чесним з собою, треба реально дивитися на справи. Ти читав історію Грушевського?

— Ніколи і в очі не бачив, чув, правда, що є така історія, але ніде її не зустрів.

— Отож і біда, що у нас так заведено, мовляв, не все можна читати. А я ще трохи захопив в ІНО дійсної історії, трохи слухав лекцій Єфремова і інших, що пішли на заслання після процесу СВУ...

— Їхню розмову перервав стук у двері.

— Так! Заходьте! — обізвався господар.

До кімнати зайшов Зубенко, завідувач навчальною частиною технікуму журналістики. Високого росту хлопець, років двадцяти шести, гарної будови і, як на советські умови, пристійно одягнений.

— Мир дому сему! — промовив жартома, а потім потиснув обом руку і всівся на кріслі, що стояло обабіч столу.

— Сідай ближче до столу, Стасику! — запропонував господар.

— Та що ж там сідати до столу, коли він у вас пустий. Чекайте, хлопці, може я вискочу та щось прихвачу, бо ми ж давно не бачились та й Іван Якимович щойно повернувся з Харкова, то треба б відзначити дату, — він схопився з стільця, щоб вийти.

— Чекай, чекай, Стасику! — зупинив його Клепка, — давай поговоримо про діло, а тоді можна буде й вискочити.

— Ну, гаразд, давайте говорити про діло, — сівши на місце, погодився Зубенко.

— Слухай, Стасику! — почав Максим Кононович, або, як його називав зовсім по-товариському, Клепка, — Сіма. — До тебе у нас є поважна справа. Днями до Івана Якимовича має приїхати дочка Хатаєвича з ЦК комсомолу, отож, як чуєш, дочка Хатаєвича — це тобі не фунт ізюму.

— Ну, гаразд! — перервав Зубенко, — я знаю, що Хатаєвич це не тільки не фунт ізюму, а більше, як ціла тонна мандаринок, звичайно, для вас, партійних, а для такої без-

партійної сволочі, як я, то це просто не є вже аж таке велике цабе, бо для мене Миколенко (завідувач Обласного Відділу Освіти) більше цабе, як ваш Хатаевич, — повернув на жарт розмову Зубенко.

— Ну, ну, Стасику! — втрутився Клепка. — Ти не жартуй! Ми хочемо серйозно з тобою говорити.

— Ну, гаразд, вибачте, то я звичайно жартую.

— Як Максим Кононович уже тобі сказав, що приїжджає така поважна особа і ми б хотіли для неї зробити якийсь фурор, знаєш, показати їй, що ми тут щось значимо та й взагалі так годиться для великих представників з ЦК. Вона якраз працює у відділі пропаганди ЦК комсомолу завідувачем кадрів сектору преси комсомольських друкованих органів. Ти ж, здається, зараз головним начальником в технікумі журналістики, бож Ковтунюк на селі?

— Ніяким я не начальником, а тимчасово виконую обов'язки директора.

— Та теж я й маю на увазі. Отож, ми хотіли показати їй постановку навчання в технікумі, показати кращу нашу лектуру тощо. Ти, звичайно, розумієш у чому справа?

— Так, так, добре, Іване Якимовичу, але щоб потім мені ніхто не закинув, що я сам приймаю представників, бо ти ж знаєш, що моє тепер безпосереднє начальство Микола Єфремов, завідувач сектору преси обкому КП(б)У.

— Ну, а я ж хто тобі? — навіть з деяким обуренням запитався Клепка.

— Та все в порядку, Іване Якимовичу, але ти зараз говориш зі мною, як інструктор сектора преси, чи як Клепка?

— Як одне й друге, товаришу Зубенко! — майже офіційного тону прибрав Клепка.

— Добре, добре! — трохи зніяковіло ствердив позапартійний, виконуючий обов'язки директора технікуму.

— Ти, Стасику, поговори попередньо про це з Сергієм Івановичем, — зовсім лагідно продовжував розмову Клепки Максим Кононович, — він же читає в тебе й тепер "Історію друкованого слова?"

— Бачиш, — перебив їх Клепка, — Масленко, то заслужений учений і академік, і солідний чоловік, одначе я боюся, щоб він не почав на лекції розводити якихось буржуазно-

націоналістичних теорій, знаєте, то ж старі буржуазні вчені.

— Ні, ні! Не турбуйтеся, про Сергія Івановича прекрасної думки навіть Кіллерог, — заперечив Максим Кононович, — а товаришка Шмайоник, то вважає Масленка найкращим марксистом із старих учених.

— Дивіться, хлопці, мені всеодно, кого скажете, — вкинув Зубенко.

— З молодих учених можна буде повести її на лекції доцента Городецького, — добавив Завгородній, — ну та й ти ж, Стасику, продемонструєш свою лекцію з "Літературних форм більшовицької преси".

— Ну, та я, звичайно, поведу її й на свою лекцію. А коли вона має приїхати?

— За пару днів, — відповів Клепка.

— То добре, ти мені обов'язково зателефонуй, Іване Якимовичу, як вона приїде і скажи тоді, коли вона має прийти до технікуму, щоб я відповідно все приготував.

II.

Виконуючий обов'язки директора технікуму журналістики Зубенка другого дня прийшов до праці на цілу годину раніше, як завжди. О п'ятій годині вечора, бо навчання починалося о шостій, він сидів уже в своєму кабінеті і уважно переглядав програми, навчальні пляни, щоб була де не було яких ухилів. На навчальних плянах, яких не переглядав раніше, наскоро писав: "Відсутність елементів антирелігійної пропаганди, брак інтернаціонального виховання. Додопрацювати плян". Ще на інших писав: "Випущено промову товариша Постишева на зльоті робселькорів-ударників, яка має колосальне значення для виховання молодих кадрів більшовицької преси. Зазначити ролю жінки в колгоспному будівництві. "Жінка в колгоспі — велика сила" (Постишев: На зльоті колгоспниць-ударниць)".

За двадцять до шостої прийшов доцент Городецький. Зубенко таємничо і під великим секретом повідомив його про скору візиту такого поважного гостя. Попередив його, щоб був готовий на відвідини його лекції в найближчий день. Зазначив йому з притиском, щоб усе було в порядку з

використанням поточних матеріалів щодо більшовицької преси, особливо промов товариша Постишева, пов'язаних з робселькорівським рухом. Городецького це аж ніяк не заскочило, бо вся його програма виключно була побудована на такому матеріалі, тим паче, Городецький був молодим ученим і дуже легко і при всякій нагоді, навіть де й непотрібно було, залюбки цитував Енгельса-Маркса-Леніна-Сталіна.

Трохи гірше довелося мати справу з Сергієм Івановичем Масленком, який, читаючи з історії стародруків, скажемо, про літописи Нестора, ніяк не хотів погодитися, що можна тут щось приложити з висловлювань Маркса, чи Енгельса, або Леніна, а вже зовсім заперечував, що тут можна щось притулити з промов і "учень" Сталіна.

Бідолашний Зубенко аж прів та доводив старому академікові, що літописи Нестора легко можна пов'язати з антирелігійною пропагандою, посилаючись на Енгельса, що, мовляв, коли Бога нема, то його треба створити, як доводив великий послідовник і друг Маркса, бо це, мовляв, потрібно для буржуазії. Одначе, це ніяк не переконувало старого вченого, і він ніяк не погоджувався, що обов'язково і в історії стародруків треба цитувати клясикив марксизму-ленінізму, а то й самого Маркса, чи Леніна. А вже щодо стародруків візантійського періоду на пергаменті, то Сергій Іванович і слухати не хотів, що тут можна цитувати Сталіна про колоніальне питання і національну політику партії. А коли Зубенко тільки заїкнувся, що в такій темі можна було б згадати й промову товариша Постишева на Об'єднаному пленумі ЦК КП(б)У і ЦКК про викривлення буржуазних націоналістів у ставанні української нації, то учений почав навіть нервувати і загрозив, що це буде штучне притягнення клясикив марксизму за волосся, про що він буде скаржитися Кіллерогові, найбільшому авторитетові марксизму в Києві.

Зрештою, по довгих переконуваннях і розмовах Сергій Іванович трохи заспокоївся і пообіцяв, що, говорячи про стародруки візантійського періоду, він може процитувати дещо з Леніна про використання буржуазної наукової спадщини в побудові пролетарської культури, а згадючи літописця Нестора, він зможе також зацитувати з Леніна про

використання старих буржуазних учених, як хламу, з якого можна вибрати цінні відламки для соціалістичної культури.

Ще рішучішу опозицію виконуючий обов'язки директора зустрів в особі професора Вайсблата, який читав курс "Основи поліграфії". Тут йому Зубенко радив, говорячи про лінотипи, можна пов'язати з занепадом Америки, подати гасло Сталіна, що ми "в найкоротші історичні строки догонимо і перегонимо Америку", що можна показати на фактах колгоспного будівництва, як ми вже перегнали американських фермерів з нашими агрегатами, комбайнами тощо.

Професор Вайсблат, який закінчив берлінський університет, який не раз бував під час літніх ферій в Америці і добре знає ту країну не з советської пропаганди, а з власного спостереження, заявив, що він, як людина науки, мусить бути об'єктивним і ніяк не може говорити на лекціях таких неправдоподібностей. Ніякі аргументи Зубенка, ані переконання ні до чого не привели, лише закінчилися тим, що Зубенко зрезигнував з думки продемонструвати лекцію професора Вайсблата високому гостеві з Харкова.

Таким чином було вирішено повести представницю ЦК комсомолу на лекції до академіка Масленка "Історія друкованого слова", доцента Городецького "Історія періодичної преси", і самого Зубенка "Літературні форми більшовицької преси". На ранок Зубенко зателефонував товаришеві Клепці, що все в порядку з лекціями, що він сміливо може запрошувати свою наречену до технікуму, хоч, правда, вголос говорив "представницю ЦК ЛКСМУ", але думав інакше.

III.

Цього вже дня виконуючий обов'язки директора вирішив зайнятися господарсько-адміністративними справами технікуму. Він запросив до себе директора школи, де містився тимчасово технікум, розповів йому про скору візиту такого представника з ЦК комсомолу і попросив зробити відповідний порядок в шкільних аудиторіях до цієї імпрези.

Директор школи уважно вислухав і сказав на все це, що віск дуже дефіцитний крам і що він, при всьому своєму бажанні, не може натерти підлоги, але натомість дасть розпо-

рядження убиральницям добре помити її, вікна, позамітати скрізь, як належить, але також не в силі одягнути убиральниць у нові спецівки, бо теж не може їх дістати.

Зубенка це, звичайно, не задовольнило. Він хотів за всяку ціну хвастнути перед представником ЦК, бо сподівався також щось виграти з цієї візити, тим паче, він учився в аспірантурі, мав ще думати про успішний захист наукової дисертації, взагалі про дальшу кар'єру науковця. Йому похвала, а може навіть і якийсь папірець — відгук від ЦК комсомолу — був дуже цінним, а тому він вирішив ще спробувати щастя через обком КП(б)У, за посередництвом Клепки дістати наряд на віск та спецівки для убиральниць.

По закінченні розмови з директором школи, він зателефонував знову до Клепки, у якого попросив дозволу зайти до нього в обком у дуже важливій справі. Клепка дав згоду.

Полагодивши формальності з перепусткою в комендатурі Обкому, Зубенко без особливих труднощів дістався на третій поверх, де на дверях кабінету красувалося: "Сектор преси". Там він застав інструктора Клепку, що сидів за столом, обкладений великими стосами районних газет. Клепка щось возив самопискою по газеті, сварився, черкав і підкреслював.

— Ти дивися, Стасику, яке безобразне оформлення газети. Що тільки варта оця шапка? А заголовок ще кращий! — він показав Зубенкові газету Таращанського району, в якій на першій сторінці була шапка: "За петлюрівсько-куркульський саботаж", а під цією шапкою зовсім дрібним шрифтом заголовок: "Парторга Гудима виключено з партії".

— Це дійсно клясичне оформлення! — вставив Зубенко. — Ти, Іване Якимовичу, дай мені цю газету, бо я зараз опрацьовую з студентами тему: "Шапка й заголовок" і це буде чудова ілюстрація, як не треба оформляти газету.

— Гаразд! Я її тобі дам, але не тепер, бо я мушу показати товаришу Кіллерогу такі "перли" районних газет, нехай редактора цієї газети пошле слідами парторга Гудима, а потім ти використовуєш її на лекціях. Розкажуй, що там у тебе за така пильна справа, бо я не маю часу, мушу підготувати матеріали на доповідь Кіллерогові.

— У мене, звичайно, ніякої політики і ніякого саботажу, але справа чисто господарського порядку.

— Давай, давай, без передмов!

— Ти добре знаєш приміщення школи, де міститься технікум. Знаєш, яке воно брудне, так я б хотів привести його в належний порядок, а для цього потребую воску, щоб натерти підлоги. Директор школи каже, що він нічого не може зробити, бо це дуже дефіцитний крам. Чи не міг би ти якось через Гилика дістати мені пару кілограмів воску?

— Попробуємо, — Клепка зателефонував кудись і поклав трубку.

Буквально за хвилину прийшов до кабінету завідувач відділом постачання Обкому, товариш Гилик, дуже симпатичний джентельмен у пенсне з золотою оправою.

— Товаришу Гилик!, — почав поважним тоном Клепка, — Мені потрібно п'ять кілограмів воску для натирання підлог, що ти можеш сказати на це?

— Я нічого не можу сказати доброго на це, товаришу Клепка, бо я зараз на базі не маю ні грама воску, а якби й мав, то також нічого тобі не порадив би, бо весь віск, який поступає до мене на базу, призначений лише на новобудови системи Обкому і лише 25% маю право видати на приміщення Обкому та Горкому, а про відпуск на сторону й мови не може бути. Все, товаришу Клепка?

— Ні, ні, ти почекай! Це ще зовсім не все, — Клепка з офіційного тону перейшов на більше товариський, — я знаю, що ти добрий чоловік, Максиме Марковичу. Те що ти не маєш у себе на базі, то це іще не все. Ти маєш зв'язки з іншими базами, може десь дістанеш?

— То інша справа, Іване Якимовичу, якщо мова йде не про офіційну сторінку, а по "блату", то це може й вдасться, — перейшовши теж на м'який тон, відповів Гилик і зателефонував кудись.

— Так, так, відділ постачання Обкому, коло телефону Гилик. Ні, ні, не маю жодного цементу.

— Що таке? — втрутився Зубенко, — я маю дві тонни цементу.

— Чекай, товаришу Завалішин, може щось зробимо, — він поклав телефонну трубку на різки. — Директор тре-

сту шкільного будівництва має віск, але не хоче так відпустити, лише може на обмін за цемент. Йому потрібно три тонни цементу, а решту розрахунок на гроші, тільки він не може дати ніякого рахунку.

— Добре, у мене залишилося тонни дві цементу від минулого року, але я його не можу видати без формального рахунку, — заявив Зубенко.

— Гаразд! — почав виручати Клепка, — ми якось оформимо, а тільки зробимо цю справу.

— То я можу говорити про дві тонни?—запитав Гилик.

— Так, можеш говорити, — ствердив інструктор Обкому.

Другого дня по полудні, як вийшли учні, Зубенко рішив навідатися до школи, щоб запитати директора, як справа з воском. Але тільки зайшов на коридор, то вже почув приємний аромат свіжого воску, який розлягався по всіх закутках школи, неначе десь на великій пасічнянській фермі під час збору першої взятки.

Він заглянув до першої аудиторії, а там, неначе на ковзаному полі "Динамо", чотири кремезних натиральники ковзалися на підлогонатиральних щітках, поприв'язуваних до ніг спеціальними пасками. У слідуючій аудиторії директор школи погукував на прибиральниць, щоб краще шарували підлогу і вишкрібали до дощок, бо інакше віск не пристане. Він тут же повідомив Зубенка, що вранці привезли десять кілограмів воску, на одержання якого він видав їм розписку.

— А як відносно спецівок для убиральниць? — підлесливо запитався директор.

— Можливо щось зробимо, але не все зразу.

— Я розумію, але щоб ви не забули, Станиславе Василювичу! — ще маснішим голосом додав директор школи. — Та не завадило б і квітів дістати, — зауважив по короткій павзі директор школи.

— Постараюся все зробити, але знаєте, Микито Павловичу, не так все легко робиться, бо знаєте, все дефіцитний матеріал, а за дефіцитний крам потребують ще якогось дефіцитнішого на обмін.

Добре, що я мав від минулого року трохи цементу, то

оце він і накрився, — показуючи на кремезних натиральників, пояснював Зубенко директорові школи.

— Знаю, знаю, Станиславе Васильовичу, бо сам кожне літо, як тільки починається ремонтний сезон, то вже й мотайся, то за цвяхами, то за крейдою, то за ще якоюсь дрібницею, а його нічого нема, знаєте, відповідають: усе йде на будівництво соціалізму, а коли вже його закінчать той соціалізм будувати, то не знаю, — лукаво підсміхнувшись, закінчив директор школи.

— А як по-вашому, що головніше: державне будівництво якогось важливого оборонного об'єкту, чи ремонт школи? — осадив Зубенко директора школи, бо знав, що про нього ходили недобрі чутки підлабузника і сексота.

— А то так, так, — ніби виправдуючись, ствердив директор.

Зубенко ще кілька хвилин проглянув підготовку приміщення і, будучи всім задоволений, пішов геть, щоб подбати ще про дещо. Він вийшов на вулицю Леніна і пригадав, що варто було б замовити й квіти, а це можна зробити через дирекцію ботанічного саду, де він мав доброго приятеля. Довго не думаючи, зайшов до першої-ліпшої аптеки і зателефонував до дирекції ботанічного саду, звідки йому відповіли позитивно, тільки попросили дати формальну заяву на папері, чого і скільки потрібно та на який час доставити.

Такими успіхами виконуючий обов'язки директора технікуму так був окрилений, що вирішив запросити до себе Максима Кононовича і Клепку, щоб похвастатися добрими ділами та ще й попросити відносно спецівок для прибиральниць.

Він ішов по Леніна вгору і обдумував плян дальшої праці. На розі Франка і Леніна сидів виснажений дядько, жовтий, неначе віск, яким тепер натирали підлоги в школі. Біля нього лазили висохлі двоє дітей, забруднені, обірвані, заплакані, а третє зовсім ще мале, сиділо на колінах. Дядько грає на балалайці і замогильним голосом співає: "Ой умру я, умру я, похоронять міня. І ніхто ж ні скажеть, где могілка моя. А ета могілка вся травою заросла"... Потім він клав балалайку на сторону, простягав свої кістляві руки і плачучи благав:

”Дайте, роднінькі, хоч крихітку хліба, не дайте бідним діточкам умерти від голоду“.

Зубенко подивився на цю картину і тут же подумав: а там вельможі торгують тоннами дефіцитних матеріалів, роблять незаконні ”гешефти“, а бідні діти трударів валяються по бруках. Але ніхто їм не допоможе. ”А там он під тином дитина опухлая мре“ — мимоволі прошепотіли уста.

Повернув за ріг і тут же наткнувся на жінку в лахміттях, подібну до селянки, яка зупинила його словами: ”Дядя, два фунти тільки за тридцять п’ять карбованців, бо спішу додому, там діти чекають“ і вона показала з-за пазухи кусень масла, загорнутого в якусь ганчірку.

Зубенко оглянув масло, потряс на долоні і, переконавшись, що цілком вистачає ваги на два фунти, якщо не більше, витягнув тридцять п’ять карбованців і пішов додому, радіючи з удакої купівлі, що буде чим погостити професора Максима Завгороднього і інструктора Обкому.

О шостій вечора зателефонував до технікуму, що він не зможе зараз прийти, а буде десь на кінець навчання, щоб ще де з ким поговорити, а сам почав готуватися до прийому гостей.

Приніс півлітри горілки, розіклав на тарілці, як найдорожчий скарб, цілих два фунти масла. В той час у Києві було великою розкішшю навіть побачити такий кусень масла в мешканні професора, чи якогось фахівця, не говорячи вже про звичайних службовців, які щоденно одержували по 300 грамів хліба на картку. Порізав дуже тоненькими скибочками два огірки, якими зайняв цілу тарілку. У другу тарілку положив добрий кусень пшоняної каші, круто звареної, яка скидалася не то на торт, не то на якийсь круглий пиріг дорогого кондиторського виробу.

Чекати на гостей довго не довелося, бо точно 6.30 обидва гості прибули, як обіцяли. Професор Завгородній аж ахнув, побачивши такий кусень масла.

— Ти дивися, Іване Якимовичу, як Стасик живе, я маю двох малих дітей і таки ж завідую катедрою, але в мене ніколи більше двісті грамів масла не буває в хаті.

— Нічого не поробиш: директор, брате, а де ти бачив, щоб директор зле жив? — жартуючи зауважив Клепка.

Професор підніс тарілку до носа і аж понюхав.

— Та це, брате, справжнє селянське масло, де ти його доп'яв?

— Треба вміти, хлопці! — ніяковіючи відповів Зубенко.

Посідали за стіл, господар налив по чарці і цокнулися. Потім професор виголосив короткий тост в честь недалекого одруження Клепки і аж потім випили.

— Хто що, а я масло, — підсуваючи до себе тарілку, кинув професор. Він прожогом загнав ножа в кусень масла, але ніж став, неначе в чомусь твердому і ні туди, як кажуть, ні сюди.

— А це що за імітація, Стасику? — зауважив Клепка, побачивши напруження сили Максима Кононовича.

Професор витягнув ножа, розколупив кусень, а то був звичайний буряк, обліплений маслом на яких два сантиметри.

— Оце так угостив, Стасик! — вигукнув регочучись Клепка.

— Оце так прийняв, Стасику, гостей! — додав професор.

Зубенко схопився з місця, забігав по кімнаті, сварючись на жінку, що так обдурила його. Йому було дуже соромно перед колегами за такий скандал, він виправдувався, що ніколи не допускав, щоб селянка його обдурила. Але професор його запевнив, що нема чого грішити на селянку, бо то напевне була звичайна спекулянтка з "Євбазу", яка перодяглася спеціально під селянку. Зрештою, коли Зубенко розповів подробиці з купном "масла", то всі в один голос погодилися, що то таки дійсно була спекулянтка.

— Ну, що ж, хлопці — все ще ніяковіючи говорив господар, — тепер будь ласка, не налягайте на харч, а лише на питво, — показав на тоненькі скибочки огірка та пшоняну кашу у вигляді торта, — бо нема де тепер купити нічого.

Гості заспокоїли Зубенка і вечеря продовжувалася. А коли вже підпили, то Клепка відверто признався про свої наміри одружитися з дочкою Хатаевича, бо до цього часу він тільки своєму ближчому приятелеві Завгородньому все розповідав, як є, а перед Зубенком тримався прихованіше,

а тепер уже розкрив свій секрет і йому, хоч той і на початку догадувався, в чому справа.

Тут же Клепка показав гордовито телеграму, що наречена приїжджає завтра, але перший день вона мусить відпочити після дороги, а вже післязавтра вечором прийде до технікуму. Зубенко не забув порушити справу спецівок для убиральниць, на що одержав цидулку до директора "Союзпошиву" від товариша Клепки.

Уточнивши найменші деталі прийому і зустрічі представника від ЦК комсомолу, друзі розійшлися, а Зубенко подався до технікуму, щоб уже остаточно попередити викладачів про прибуття представника на післязавтра та узгодити з директором школи всі необхідні приготування на призначений день.

У технікумі кінчалася остання лекція, коли прибув виконуючий обов'язки директора. Він покликав до себе директора школи, передав йому цидулку до "Союзпошиву" і попросив його завтра одержати спецівки. Потім покликав свого завідувача господарством, якому доручив завтра поїхати до дирекції ботанічного саду і уточнити доставку квітів на післязавтра. Далі запросив бібліотекарку, яку також попередив про приїзд представника і попросив її зробити належний порядок у бібліотеці до цього дня.

А коли закінчилася остання лекція, Зубенко залишив усіх викладачів на кілька хвилин і провів з ними коротеньку нараду, поінформувавши їх про візиту такої поважної особи. Попередив усіх якнайкраще одягнутися на цей вечір і бути добре підготованими до лекцій.

Бо хоч і було заздалегідь визначено, кого має відвідати гостя, але вона могла ще й сама побажати до когось піти на лекцію, а тому найкраще, щоб усі були готові до такої несподіванки.

Усі розійшлися в дуже пригніченому настрої, бо нікому не хотілося бачити в себе на лекціях представників та ще й з ЦК комсомолу, бо візити таких інспекторів завжди кінчалися неприємностями для когось із викладачів, завжди комусь пришивали, або недостатнє оволодіння ученням Маркса-Енгельса, або якісь ідеологічні збочення у викладанні.

IV.

У день візити представника з Харкова, дітей у школі відпустили на дві години раніш, щоб дати можливість навести остаточний порядок. Зубенко від самого ранку крутився в школі. Він сам з бібліотекаршою порядкував у бібліотеці. Розвішував гасла по стінах, виставляв на видніше місце на полицях книжки з промовами Постишева, розвісив портрети Постишева, а поряд з ним Хатаевича. Виставив кілька брошурок з промовою Хатаевича на зльоті ударників колгоспів Дніпропетровської області. Назбирав вирізок по різних газетах з портретами знатних свинарок та доярок Дніпропетровщини, про яких Хатаевич згадував у своїх промовах. При вході до бібліотеки, над дверима вивісив великий портрет знатного чабана з Дніпропетровщини, діда Какуші і гасло: "Наш пролетарський привіт представникам ЦК комсомолу"!

А коли школа звільнилася від дівчорі, то Зубенко переключився з бібліотеки на цілу школу. Прийшло чоловік десять студентів, які, за вказівками виконуючого обов'язки директора, робили те саме, що він робив у бібліотеці, по клясних аудиторіях. Стіни аудиторій швидко заповнилися такими самими знатними, орденоносцями, доярками, свинарками, конюхами, чабанами і все це головним чином з Дніпропетровщини, бо адміністратор хотів підкреслити особливу пошану якраз до Хатаевича.

Коридори блищали, немов дзеркала, підлоги в аудиторіях, немов льодові майданчики найліпших советських стадіонів. Всюди квіти, гасла, портрети, вирізки з газет. Директор школи тільки походжав гордовито та посміхався, не пізнаючи своєї школи в такому святково-парадному вигляді. Він підраховував, що це все коштує і приходив до висновку, що всього його річного бюджету не вистачило б зробити таку парадну, як це технікум робить на один раз.

Лише за кілька хвилин перед п'ятою годиною, Зубенко пішов додому, щоб відповідно приодягнутися і за кілька хвилин до шостої бути знову на місці, щоб ще раз перевірити все, переглянути працівників і точно на шосту бути готовим до зустрічі.

Він одягнув темно-синє убрання, яке йому подарувала

теща, лікарша з Остра, коли він женився на її Галочці. Цей матеріял лікарша берегла ще з царських часів і він дійсно був чудової якості, справжнє гвардійське тоненьке сукно. Правда, Зубенко вже перелицював його, але всеодно воно мало дуже імпозантний вигляд. Приторочив до комірця чорну з білими крапками "собачку", хоч сорочки на ньому й не було такої імпозантної, як це виглядав комірець. Бо в Советах продавалися спеціальні такі комірці з широкою манишкою, а до нього можна було одягнути будь-яке лахміття, бо манишка закривала все, а створювалося враження цілої сорочки, коли не скидати піджака. "Голота на вигадки хитра", каже народне прислів'я.

Точно п'ятнадцять до шостої Зубенко, напросований, напарфумований і прилизаний, з'явився в своєму кабінеті директора технікуму журналістики. Він поправив на письмовому столику стоячий в позолоченій рамці портрет Постишева. Пошкодив у думці, що немає подібного портрета Хатаєвича, але запізно вже було. Дістав зі стіни великий портрет Хатаєвича, примостив його між стосами книжок поруч з Постишевим, але побачив, що не пасує, повісив назад. Оглянув себе в дзеркало, прилизав волосся і пішов до лекторської.

Поява виконуючого обов'язки директора заповнила лекторську чудовим ароматом найдорожчої парфуми "Красная Москва", на що особливо чуйно zareагували лекторки, які жадібно вдихали ніжний запах дорогої парфуми. Елегантний вигляд керівника технікуму пригнітив чоловіків-викладачів, особливо перкалеві штани з білою стяжкою на академікові Масленкові цілковито поблідли на фоні випрасуваних на "кант" прекрасних штанів гвардійського сукна. Він зніяковіло машинально підтиснув ноги під стіл, щоб не дуже помітно було його коротких холош, що не покривали й кісточок. Викладачі переглянулися між собою і зніяковіло почали поправляти на собі дешевенькі убрання, осмикуватися. Лише професор Вайсблат гонорово поправив "собачку" та осмикунув упевнено борти чудового піджака, мабуть ще берлінських часів.

Зубенко весело привітався до всіх, запитався, чи всі мають на руках навчальні пляни, чи є конспекти сьогоднішньої

лекції. Усі зашамоталися відкривати свої течки, щоб продемонструвати готовність, але він їх зупинив, що не потрібно показувати, він, мовляв, вірить на слово.

У цей момент прибіг черговий студент по вхідних дверях і, засапавшись, вигукнув: "Ідуть!" Усі здригнули. Зубенко також, але зразу ж випростався, як ніби нічого й не сталося, підійшов до дзеркала, ще раз оглянув себе і швидким кроком подався назустріч візиторам. Лектори сиділи мовчки, неначе заворожені, лише кожний ніяково або пристібав течку, або поправляв убрання, а Сергій Іванович нервово совав роговою оправою своїх чорних окулярів по перенісці.

Зубенко зустрів гостей на сходах, коли вони підіймалися на другий поверх. Спереду йшла повільним кроком красива молода дівчина в чудовому убранні і з малиновим беретом на голові. У лівому борту жакета Зубенко помістив блискучий значок "КІМ" (Комуністичний інтернаціонал молоді), а трохи нижче "КІМ-а", мініатюрний портретик, неначе медальон, Постишева. Іван Якимович "гоголем" крокував трохи позаду дівчини, але, побачивши Зубенка, вискочив наперед і тут же представив їй директора. Попереднє місце Івана Якимовича зайняв професор Завгородній, який після церемонії знайомства Зубенка з дівчиною, подав йому офіційно руку, підсміхнувся, кивнувши очима то на дівчину, то на Клепку.

Зубенко запровадив гостей до свого кабінету. Попросив їх сісти на хвилинку і тут же почав інформувати представницю ЦК про стан технікуму. Вона щось розсіяно слухала, таке було враження, що її менш всього цікавив стан технікуму, бо вона більше бігала очима по стінах, де красувалася ціла галерея портретів різних вождів: Сталіна, Постишева, Хатаевича, різних свинарок.

Потім запросив гостей до лекторської, тут кожного викладача зокрема познайомив з високою гостею. Усі викладачі чемно вклонилися дівчині, тиснули руку і говорили: "Дуже приємно!.."

Тут знову Зубенко подав коротеньку інформацію про навчальні теми, які зараз опрацьовуються з фахових дисциплін, особливий натиск зробив на тих дисциплінах, на викладах яких мав повести представницю.

Представниця цю інформацію слухала, ніби, уважно, навіть дещо нотувала у своєму бльокноті. Усі викладачі ретельно стежили за кожним її найменшим рухом, кожний хотів розгадати її намір, пляни, але вона себе тримала дуже гордовито і впевнено, так що нікому нічого не вдалося прочитати на її обличчі. Іван Якимович також сидів дуже поважно, але мовчки, лише причісував свою рудаву зачіску, дивлячись в навосковану підлогу, де відображалися тверді пасма неслухняного його волосся. Максим Кононович добродушно спостерігав своїми розумними очима напруження викладачів і непомітно про себе все щось посміхався.

Зрештою, по закінченні інформації, Зубенко запросив гостей на лекцію до академіка Масленка, бо вже кілька хвилин, як продзвенів дзвінок і студенти напружено чекали прибулої з Харкова інспекції. По всій школі на диво панувала заворожена тиша. Тільки іноді поскрипували боязко двері якоїсь аудиторії, що з неї цікавий черговий групи трохи відхилив двері, визирав через відхилений отвір на коридор, а потім повертався до аудиторії, підносив руку догори і урочисто сичав: "Тс... Тс..."

Гості зайшли на другий курс "Б", де була старостою курсу симпатична дівчина Норинська. При вході гостей і викладача, аудиторія піднялася і стала на команду "струнко". Норинська підійшла до викладача на два кроки і відрпортувала:

"Другий курс "Б" в складі 24 особи, зібрався на лекцію з "Історії друкованого слова". Староста Курсу — Норинська".

Потім, на знак старости, всі сіли. Старий учений зайшов упевнено за катедру і почав абсолютно спокійним голосом про літописця Нестора. Його спокійна поведінка і упевненість говорили, що він за своє довге лекторсько-наукове життя бачив не одного інспектора на своїх лекціях, починаючи з повітового інспектора вищепочаткових шкіл на Чернігівщині і кінчаючи інспектором культпропу ЦК КП (б)У в Київському університеті.

Лекція проходила хоч і на високому науковому рівні, але якимось нецікаво, бо навіть представниця ЦК комсомолу менше слухала лекцію, а більше щось перешіптувалася з Но-

ринською, біля якої їй дали місце. Всі інші гості також розсілися по одному між студентами. Масленко дуже вдало пов'язував свою лекцію з цитатами з Леніна, що й обіцяв Зубенкові зробити ще при попередній розмові. Зрештою, почувся дзвінок і студенти з галасом розсипалися по коридорах.

Усі зайшли в лекторську. Зубенко тут же публічно висловив своє задоволення з лекції і напружено чекав представниці, але вона так і не зайшла до лекторської. Цілу перерву, як повідомили Зубенка, вона в обнімачку з Норинською, ніби зі старим другом, прогулювалася собі по коридорах.

Така поведінка трохи збентежила виконуючого обов'язки директора. Йому не зовсім сподобалася надмірна простота представниці і її панібратство з студентами, але Іван Якимович його заспокоїв; мовляв, вона ж комсомолка, той хоче ближче заізнатися з низовими комсомольськими масами.

Другу лекцію вже сиділи в доцента Городецького. Навчання проходило трохи жвавіше, але поверховіше. Цю лекцію представниця слухала уважно і навіть дещо нотувала, що дуже сподобалося Зубенкові. "Значить, зацікавилася", — подумав він. Городецький багато оперував цитатами з Маркса, Енгельса, Леніна, Сталіна, часто навіть зовсім недоречно, але чим недоречніше було таке цитування, тим представниця з більшою увагою напружувала слух і зір, просто очима їла викладача.

На перерві зайшла до лекторської і тут же перед всіма не могла нахвалитися лекцією. Городецький задоволено посміхався, хоч сам добре розумів, що похвала не цілком заслужена, але робив вигляд, ніби все було правильно.

І, зрештою, пішли на третю лекцію до самого виконуючого обов'язки директора. Одна постава Зубенка, його елегантський вигляд, його артистична вправність — негайно полонили представницю.

Тема лекції в Зубенка була "Шапка і наголовок". Він почав із теоретичного обґрунтування, якою мусить бути шапка і заголовок у газеті, він почав із цитат М. С. Кагановича, професора Харківського інституту журналістики, за його брошуру: "Літературні форми більшовицької преси", а за-

кінчив промовою Постишева на Всеукраїнському зльоті робселькорів-ударників, де Постишев вимагав, щоб шапка, заголовок носили бойовий, мобілізуючий характер, на зразок "Розтрощити!", "Винищити!", "Стерти з лиця землі!", "Смерть гадам!", "Покінчити!" тощо.

Потім перейшов на шкідництво в пресі і тут же продемонстрував газету Таращанського району з злочасним "За куркульсько-петлюрівський саботаж парторга Гудима знято з роботи", яку подарував йому Клепка. Він довго вигукував погрози на адресу Гудима, на адресу редактора тієї газети, вимагав пролетарського правосуддя над шкідництвом і Гудима і редактора Таращанської газети. Він, у своїй люті, немилосердно тріпав тією злочасною газетою по катедрі, що аж пір'я з неї сипалося, щось пару разів кинув її на підлогу, а потім поступово почав переходити на спокійніший тон, зрештою заспокоївся і почав знову теоретичне обґрунтування шапки заголовка.

Він перейшов до Леніна і зачитував його слова: "Газета мусить бути колективним пропагандистом, агітатором і організатором!". А потім підкреслив, що заголовок мусить не просто щось констатувати, як ось — "Колбуд на замку", або "В артілі ім. Хатаєвича ледарі", бо це, мовляв, нічого не дає читачеві, не збуджує в нього протесту проти неробів і ледарів. Мусять же бути, скажімо, ці наголовки написані так: "Викорінити гадів з колбуду!", або "Геть ворожу агентуру з артілі ім. Хатаєвича!".

При чому, Зубенко особливо підкреслив, що кожна стаття мусить як починатися мобілізуюче, так само й закінчуватися якимсь закликком до чогось, підкресленням чогось.

Тут же навів клясичний, як називав, зразок такої статті, що її подає видатний журналіст московської "Правди", Кольцов, у своїй брошурі "Технічне оформлення газетної статті". У тій брошурі Кольцов наводить приклад, як Воронізька обласна газета подала такий факт: десь у якомусь колгоспні п'яні хулігани напали на семидесятирічну старушенцію і згвалтували її. Кореспондент, подаючи цей факт, закінчує статтю вигуком: "І до яких пір у нас гвалтуватимуть семидесятирічних старух?"

Авдиторія падала на лавках зі сміху, а представниця,

мабуть забула й за свою поважну роллю і вже майже валялася на підлозі, регочучи. Тут пролунав дзвінок, але студенти ще не виходили і продовжували хапатися за животи від такої потіхи. Лекція закінчилася блискуче, Зубенко зробив небувалий фурор. Він задоволено залишив аудиторію, а студенти натовпом проважали його аж до дверей лекторської.

Представниця зайшла до лекторської, потиснула руку Зубенкові і сказала, що вона зараз не в силі говорити про свої враження, а перенесе це на завтра. Зараз вона піде ночувати до Норинської, а завтра радо знову зустрінеться з виконуючим обов'язки директора технікуму журналістики.

Зубенко попередив викладачів, що завтра о п'ятій годині відбудеться нарада в справі підведення підсумків відвідування лекцій, а після двох лекцій, в шкільній залі влаштують бенкет на честь представниці ЦК ЛКСМУ.

Всі розійшлися, а Зубенко, в чудовому настрої, подався до свого кабінету, щоб ще наодинці посмакувати небувалих успіхів. Він відкрив шухляду, щось попорпався там, а потім замкнув її, смикнув за кільце, щоб переконатися, чи все в порядку, бо він там хоронив технікумівську печатку. Подивився ще раз до дзеркала на своє розчервоніле, задоволене обличчя. Потім сів у крісло в задумі над тим, якби завтра на бенкеті ще зробити більшу приємність для представниці.

Аж раптом двері до кабінету з грюком розчинилися, що він аж кинувся від несподіванки. Розчервонілий студент першого курсу, Голубчинський, тягнув за поли прибиральниці Катю, яка з вішалки видавала студентам одяг. Студент сварився, кричав, а Катя гірко плакала і виривалася з цупких рук невеличкого, але кремезного юнака.

Зубенко нічого не міг розібрати, що сталося, бо вони обоє кричали, сварилися, ще й до того Катя плакала і щось заперечувала. Зрештою, йому пощастило за кілька хвилин заспокоїти постраждалих і він вичув від Голубинського, який також з плачем повідомив, що вона сказала на нього: "Жид поганий".

Виконуючий обов'язки директора набрав серйозного вигляду і почав кричати на Катю, погрожувати місцевкомом, але вона гірко ридала і заперечувала свою провину. Потім

Зубенко їх зовсім заспокоїв і пообіцяв студентові, що Катя буде відповідно покарана. Студента попросив вийти, а Катю залишив.

— Ну, як вам, Катя, не соромно отаке говорити? — почав Зубенко лагідним тоном.

— Ой! Ййжибогу, Станиславе Васильовичу, я й не зчулася, як воно в мене вирвалося таке слово. Хай мене Бог покарає! Нехай я з цього місця не зйду, що більше цього не буде, — Катя на цьому тричі перехристилася і вже хотіла падати, щоб бити поклони, але Зубенко не дозволив цього, прикрикнувши на неї. Він знав від директора школи, що Катя з розкуркулених десь з-під Фастова, що вона дуже дорожила своєю працею, а поклони, хрестіння могло ще більше їй нашкодити, коли б хтось побачив сторонній. Зубенко ж не хотів і для неї неприємностей, а взяв з неї слово, що подібне більше не повториться і що на перший раз закінчиться їй доганою на місцевкомі, аби заспокоїти й студента.

V.

Інцидент з Катєю страшенно стурбував Зубенка. Він качався в ліжку і ніяк не міг заснути. Він знав дуже добре Катю, що вона по своїй глупоті може щось подібне лягнути, але що вона лягнула саме тепер, коли тут представниця ЦК, а не доведи Господи, та донесеться до вух представниці ця неприємність, то вже буде просто скандально, що в такому ідеологічно витриманому технікумі можуть служити подібні відсталі елементи, як Катя.

Нарешті, перед самим ранком Зубенко, змучений морально, виснажений останнім днем фізично, заснув міцним козацьким сном. Але і в сні його терзали якісь постріли, кров, що не віщувало нічого доброго.

Аж раптом щось затарабанило в двері. Він, як ошпарений, схопився з ліжка, накинув нашвидку верхній одяг і відчинив дрижачі від гуркоту двері. Перед ним стояла Норинська, гірко плакала, конвульсивно здригалася всім тілом і кричала крізь сльози: "Кого ви мені, товаришу Зубенко, порадили, кого ви мені накинули на ночівлю?" Зубенко нічого не міг зрозуміти, а лише розгублено домагався: "Що таке, що сталося?"

Норинська трохи прийшла в себе і зі сльозами розповіла, що представниця ЦК вкрала в її господарів два відрізи дорогого шевйоту на убрання, золотий годинник і шлюбні перстні, а це все разом коштує сім тисяч карбованців. Тепер господар гонить її з хати та вимагає цілковитого відшкодування.

Зубенко почав заспокоювати студентку, хоч сам наймовірно перелякався. Він негайно одягся і зателефонував до Клепки. Клепка вже не спав, а переляканим голосом відповів, що йому вже телефонували про це з карного розшуку, бо господар Норинської, прокурор одного району міста Києва, вже підняв на ноги весь карний розшук. Клепка також сказав, що його негайно теж викликають до карного розшуку Ленінського району і він зараз збирається туди йти.

Не встиг Зубенко ще переступити порога, повертаючись з сусідньої аптеки, звідки телефонував, як на нього вже чекав післанець з карного розшуку Сталінського району, куди його негайно викликали.

Він разом з післанцем відправився до району, де з нього зняли допит, написали великого протокола, дали підписати, а на прощання посміялися й відпустили.

Цілий цей день тріщали телефони з усіх районів карного розшуку міста Києва, склалися довжелезні протоколи зізнань свідків, але це все було вже в порожнечу, бо представниця ЦК сиділа собі преспокійно у вагоні-ресторані швидкого потягу Київ—Одеса, сьорбала чай з цитриною і притримувала ногою шкіряну валізу з дорогими "презентами".

Потяг стрімголов нісся вперед, ритмічно постукуючи колесами на стиках рейок, а загадкова наречена мріяла про нову зустріч в Одесі ще з новим нареченм, Клепкою ч. 2, з яким вона так само, як і з Іваном Якимовичем, познайомилася в тому ж таки Харкові, і якому так само, як і першому, дала телеграму про свій приїзд.

Іван Якимович зі шкіри ліз, то червоніючи, то бліднучи, на надзвичайному засіданні бюро партійного осередку, де він був на обліку, доводячи свою невинність.

Одначе, як він не силкувався довести свою правоту, а

звалити всю справу на позапартійного Зубенка, йому не пощастило. Бюро винесло постанову: "Винести Клепці сувору догану, зняти з праці в Обкомі і перевести на низову працю в районову газету та ще й сплатити сім тисяч карбованців господареві кімнати студентки Норинської".

Крім того, бюро ухвалило: "Запропонувати директорові технікуму, що коли він повернеться з району, винести Зубенкові сувору догану в адміністративному порядку й переглянути справу можливості дальшого залишення його на посаді заступника директора по навчальній частині".

Усе це було відомо Зубенкові того вечора через одного приятеля, який був на засіданні і якому зробили заувагу за потурання сліпоті Клепки, за сприяння у втраті більшовицької чуйності останнім. Про це все він передав телефоном Зубенкові, коли вже кінчалися лекції в технікумі.

Зубенко сидів у своєму кабінеті ні живий, ні мертвий. Він страшенно переживав ці скандальні неприємності. Лише Катя, весела і задоволена, роздавала одяг студентам, бо знала, що її незначний конфлікт з Голубинським поблідне на фоні такого скандалу в технікумі.

Ні про яке прийняття в честь представниці ЦК вже не було й мови.

